

Teija Fontell

Taidekasvattajasta visuaalisen alan asiantuntijaksi - muuttuuko taidekasvatuksen paradigma?

Nykytaiteessa ja -yhteiskunnassa käynnissä olevat muutosprosessit ovat avanneet taidekasvattajille mahdollisuuksia uudenvälisiin työskentelykonteksteihin perinteisen koulumaailman sijaan. Oma yrityselämässä tapahtuva taidekasvatuksellinen työskentely on tästä oiva esimerkki. Kirjoitukseni alussa tarkastelen työskentelyni taustalla vaikuttavaa taidenäkemyksiäni. Seuraavaksi käsittelem työskentelyäni ja niitä keskeisiä muutoksia, joita siirtyminen taiteilija/taideopettajasta visuaalisen alan asiantuntijaksi yrityselämään on minulle tarjonnut. Tekstini loppuosassa tarkastelen taidekasvatuksen tämän päivän haasteita ja huomisen suuntaviivoja omien ammatillisten kokemusteni ja yhteiskunnan sekä taiteen tulevaisuuden näkymien valossa. Ajatuksillani haluan olla mukana yhteisessä keskustelussa, jota taidekasvatuksen muuttuvasta paradigmasta¹ käydään.

Itse miellen taidekasvatuksen paradigman elastisena, ihmisten konstruoimana käsitteellisenä työkaluna. Näen sen yhtenä keskeisenä tehtävänä auttaa kunkin ajan ja ammattialan keskeisten ilmiöiden näkemistä. Samalla se näin mahdollistaa ammattialakohtaiset keskustelut, uusien haasteiden tunnistamisen ja näiden pohjalta käynnistyvän kehittämistyön. On kuitenkin huomioitava, että paradigman muutoksiin liittyy keskeisesti myös inhimillisiä tekijöitä. Vanhan paradigman takana on aina paljon tunteita ja valtarakennelmia. Raivatessaan tilaa vanhalta, muuttaa se samalla niin tiedettä kuin ihmisten ajatuksia elämästä ja olemassaolosta. Murrosvaiheessa eläminen ja vaihdos uuteen paradigmaan ei voi käydä kivutta tai ilman vastustusta.

Näkemyksiäni taidekasvatuksen paradigmaan ja erityisesti taidekasvatuksen tulevaisuuden mahdollisuuksien tarkasteluun leimaa pitkä, 1980-luvun loppupuolella alkanut taideopettajuus. Työskentelin 2000-luvulle Annantalon lasten- ja nuorten taidekoulussa² josta siirryin aikuiskoulutuksen puolelle. Opetustyön rinnalla olen aktiivisesti työskennellyt erilaisissa teatteri-, tanssi- ja kokeilevien ryhmien produktioissa pukusuunnittelijana ja välillä myös lavastajana. Taidealalta olen suorittanut sekä vaatesuunnittelijan että taidekasvattajan tutkinnot.

Tämän päivän ammatillinen työskentelyni jakaantuu opetustyöhön ammattikorkeakoulussa ja visuaalisen alan asiantuntijana toimimiseen yrityselämässä. Toteutan yrityksissä erilaisia henkilöstökoulutukseen ja organisaation kehittämiseen liittyviä hankkeita. Ammatillisuuttani leimaa myös 90-luvun alkupuolella perustamani yrityksen pyörittäminen sekä toiminta parin pk-yrityksen hallituksessa. Kaupallisen alan opintoni liittyvät johtamiseen ja henkilöstön kouluttamiseen.

Muuttuneen työnkuvani myötä koen ammatillisten tieto/taitohaasteiden vuosikymmenten saatossa kovin muuttuneen. Toki pysyvyttäkin löytyy. Itselleni keskeisimmät kiinnostuksen kohteet kuten ihminen, taide ja yhteiskunta sekä näiden keskinäinen vuorovaikutus, on kuitenkin yhä työskentelyni keskiössä. Sama intressi - halu osallistua yhteiseen, hedelmällisen vuoropuheluun - on myös tämän kirjoituksen motiivina. Tietysti toivon, että omalla ammatillisella esimerkilläni voisin innoittaa myös tulevia taidekasvattajia etsimään uusia ammatillisia haasteita ja työskentelykonteksteja – ja näin pyrkiä laajentamaan taidekasvatuksellisen toiminnan repertuaaria.

1 Paradigman käsite on hankala, eikä sitä ole kyetty tarkalleen määrittelemään. Thomas Kuhn on kirjassaan *Tieteellisten vallankumousten rakenne*. (1962) 1994, 185–186 ehdottanut paradigmatarkoitettavan tutkimusta ohjaavia arvoja, kuten käsitystä tutkimuskohteen perusluonteesta ja siihen sopivista tutkimusmenetelmistä. Kuhnin mukaan tiede ei niinkään esiinny yksittäisten teorioiden kehityksenä vaan paradigman vaihdoksina. Minna Kallio on väitöskirjassaan, *Ajatus kuvasta, Kuvan merkityksen pohdintaa kasvatuksen kontekstissa*. 2005, 123-124 suositellut mukailleen Egon G. Guban teoksessa *The Paradigm Dialog*. 1990, 18 esittämää ajatusta paradigman käsitteen jättämisestä elämään. Näin paradigman käsite, kun sitä ei ole "hakattu kiveen", olisi älyllisesti käyttökelpoisempi.

2 Annantalon on lasten ja nuorten taidekeskus Helsingissä, jossa annetaan taideopetusta, pidetään näyttelyitä ja järjestetään tanssi- ja teatteriesityksiä. Annantalon taideopetuksessa heijastuu taiteilijaopettajien tai taidepedagogien omakohtainen ja ammatillinen suhde taiteeseen.

Taidekäsitteiden

Puhuessani tai kirjoittaessani taiteesta tarkoitan yleensä nykytaidetta. Näen sen selkeästi liikkuneen jo aikoja sitten pois modernista, kohti jälkimodernia. Nykytaide on minulle yhtä vahvasti taideteos kuin objekti. Toki se voi olla myös taideteos, jotka on nivoutunut arkeen, muuttunut "tavalliseksi" teoksi ja esineiksi. Taiteistuuksaan³ teos voi sulautua arkiseen elämään ja näin kyseenalaistaa tai pyrkiä määrittelemään taiteen käsitettä uudestaan. Temaattisesti tämän päivän taiteessa on mielestäni tapahtunut hiljaista liukumaa seksuaalisuuden ja voimakkaasti henkilökohtaisten aiheiden käsittelystä - jälleen kerran, vahvemmin yhteiskunnallisten ja globaalien kysymysten äärelle. Näiden isojen teemojen rinnalla ovat pienet, jopa huomaamattomat ja tavalliseen elämään kuuluvat asiat ja tapahtumat vahvasti edustettuina.

Nykytaiteilijoita tarkastelen aikamme nomadeina, joilla on takataskussaan taiteen diplomaattipassi⁴ ja edessä globaali työkenttä. Itse taiteen tekemisessä en näe tämän päivän taiteen tai yksittäisen taiteilijan olevan juurikaan sitoutunut johonkin tiettyyn tekniikkaan tai materiaaliin. Hän on ehkä vahvimmin sitoutunut omaan maailmankuvaansa, työskentelytapoihinsa, intohimoihinsa tai ideoihinsa ja päämääriinsä, mutta ei yhteen tiettyyn taiteen lajiin tai tekemisen alueeseen.

Tämän päivän taidemaailma⁵ ei ole paikallisesti tai maantieteellisesti rajattu. Se voi olla, ja hyvässä mielessä toivottavasti onkin, paikkasidonnaista, mutta ei paikallista, kuppikuntaista tai rajoittunutta. Se ei rakennu maantieteellisiin perusteisiin tai kaupunginosien mukaan. Eikä se synny eri taidemuotojen erillisyydelle, vaan enneminkin taiteesta kiinnostuneiden, sitä työkseen tekevien, harrastavien tai taiteen kanssa jopa joskus pakosta tekemisiin joutuvien yhteyteen. Taidemaailma siis rakentuu ihmisten, ihmisyhteisöjen ja niissä häärivien ihmisten harrastamien toimintojen⁶ ja jopa kaikkeen tähän liittyvien rakennusten tai muiden vastaavaa toimintaa ylläpitävien aineellisista tekijöistä koostuvien kokonaisuuksien yhteyteen⁷. Ajatus, jonka mukaan taidemaailmoja on lukuisia ja että niitä syntyy ja kuolee koko ajan, on minusta kannatettava. Itse näenkin eri taidelajien, kuten koko taidemaailman, lähinnä amebamaisena, rajattomana ja kausaalisesti muuttuvana oliona. Siinä eri taidemuodot elävät keskenään limikkäin ja lomittain, verkottuen ja kuvitteellisia raja-aitoja nitkutellen, voimakkaassa vuoropuhelussa ympäröivän yhteiskunnan ja maailman kanssa.

Vahvimmillaan taiteen kokeminen – syvässä mielessä esteettinen kokemus – ei ole vain aisteja, tunteita, mielikuvitusta ja ajattelua herättävä, miellyttävä ja virkistävä, vaan henkilökohtainen ja jopa vaativa prosessi. Siinä on kyse maailmasta, toisista ihmisistä, havaitsemisen tavoista, arvoista, mutta olennaisesti myös minusta itsestäni kokijana. Kuinka asennoidun siihen hetkeen ja kokonaisuuteen, johon taideteos minut asettaa? Sillä taidetta ei vain vastaanoteta – niellä passiivisesti – vaan siihen myös vastataan omista lähtökohdista, tietyn arvo- ja kokemusmaailman sekä omaksuttujen tietojen perusteella. Taiteen kokeminen tapahtuu teoksen ja

3 Aiheesta on kirjoittanut (toim.) Levanto, Naukarinen, Vihma kirjassa *Taiteistuminen*. 2005. Kirjassa he tarkastelevat miten taiteen käsite ja toimintatavat muuttuvat, kun niitä omaksutaan ja sovelletaan uusissa yhteyksissä.

4 Mika Hannula käyttää sanontaa taiteen diplomaattipassi sekä kutsuu taiteilijoita aikamme nomadeiksi teoksessaan *Nykytaiteen barbaarit Kommunikaatioprosessi valkoisen kuution ulkopuolella*. 2004.

5 Termin "taidemaailma" lienee Amerikkalainen filosofi Arthur Danto ottanut ensimmäisenä taidefilosofiseen keskusteluun vuonna 1964 ilmestyneessä artikkelissa "The Artworld". Haapala, A. 1990. 88. Dantolle taidemaailma on eräänlainen teoreettinen viitekehys, joka kunakin aikakautena vallitsee. Niinpä mikä tahansa ei voi olla taideteos milloin tahansa, vaan taidemaailman on oltava siihen valmis. Teoksessa *The Transfiguration of the Commonplace*. 1981. Danto toteaa: "Se että jokin objekti ylipäättään nähdään taiteena edellyttää taideteorian ilmapiiriä, tietoa taiteen historiasta. Taide on sen tyyppinen asia, jonka olemassaolo riippuu teorioista; ilman teorioita musta maali on vain mustaa maalia, ei mitään muuta. Ehkä voitaisiin kysyä, millainen maailma olisi ilman maailmaa koskevia teorioitamme, vaikkakaan en ole varma, onko tällaisen kysymyksen esittäminen edes mielekäs, koska erotellessamme ja yhdistellessämme asioita tähtiradoiksi ja –sikeriksi edellyttämme jo jonkinlaisen teorian. Mutta joka tapauksessa on selvää, että taidemaailmaa ei voisi olla olemassa ilman teoriaa, sillä taidemaailma on loogisesti riippuvainen teoriasta. Näin ollen tutkimuksemme kannalta on olennaista, että ymmärrämme taideteorian luonteen, teorian joka on niin voimakas, että se voi temmata objekteja pois reaali maailmasta ja tehdä niistä toisen maailman osia, taidemaailman, joka on tulkittujen asioiden maailma. Nämä tarkastelut osoittavat sen, että taideteoksena olemisen ja taideteoksia identifioivan kielen välillä on sisäinen yhteys: mikään ei ole taideteos ilman tulkintaa, joka konstituoii sen taideteokseksi."

6 Taidemaailmaa sosiologiselta kannalta on tarkastellut mm. Howard S. Becker teoksessaan *Art Worlds*. 1982, 1-35. Hän näkee taidemaailmaa sosiaalisena järjestelmänä, jossa taiteilija on osa ihmisten yhteistyön ketjua ja taideteos on siten taidemaailman konventioita noudattaen toteutettu yhteistyön tulos. Myös Pierre Bourdieun tapa tarkastella taidemaailmaa on sosiologinen. Hän hahmottaa taidemaailman samanlaisena kenttänä kuin muutkin inhimillisen toiminnan alueet. Kentille yhteisenä ominaisuutena on Bourdieun mielestä pääoman keräämisen periaate. Roos, 1985, 11-12. Kentälle pääsy edellyttää aina kentän sääntöjen hallintaa. Vanhat toimijat yrittävät suojella vallalla olevia sääntöjä tavoitteenaan kerätä voittoa pääomalleen, kun taas uudet tulokkaat haluavat kumota vanhoja arvoja vahvistaakseen omaa asemaansa ja saadakseen itselleen vahvemman aseman kentän pelissä. Bourdieu 1985, 170-172.

7 "Taidemaailma ei ole abstraktio vaan konkreettista todellisuutta", korostaa estetiikan professori Arto Haapala, 1990. 91-93.

ihmisen välissä. Se tarjoaa mahdollisuuden avartua huomaamaan maailman moninaisuuden, monihaavaisuuden, kerroksisuuden, sävyt ja näiden aseman osana itseään. Jolloin erityisyys ei peity yleistysten alle vaan nousee esille ja antaa tilaa myös meille – meissä kaikelle sille, mistä emme ehkä ole olleet tietoisia.⁸

Taideteon yhtenä tärkeimpänä tekijänä näen dialogisuuden⁹, kommunikaatioksi sitä myös kutsutaan. Sen myötä nykytaide liittyy yhteiskuntaan ja meidän kaikkien yhteisen maailman näkyväksi ja näkymättömäksi tekemiseen. Näkyvän ja näkymättömän vuoropuhelu tarkoittaa minulle visuaalista, mikä laukaisee kysymyksiä: Mitä tämä oikein on? Onko se taidetta? Miksi? Näillä kysymyksillä en hae totuutta, en oikeaa tai väärää. Etsin ennemminkin välineitä ympärilläni ja itsessäni olevan monimuotoisuuden näkemiseksi ja ymmärtämiseksi. Huomatakseni, miten paljon minulta jää huomaamatta. Minulle taide on mahdollisuus olla yhteydessä sinuun, minuun ja muodostaa meitä. Se on osallistumista ja vastuunkantoa yhteisistä asioista. Pohtiessani taideteoksen objektimaisuutta, olen samalla antanut itselleni oikeuden puhua omasta työyhteisöjen kouluttajana toimimisestani taidekontekstista käsin. Tämän asian oivaltaminen vei minulta aikaa ja unettomia öitä. Etsin paikkaani. Työskentelylläni en enää mahtunut entiseen kuvataideopettajan rooliin ja tulevasta en tiennyt. Uuteen astuessaan on ihminen usein epävarmoilla.

*Leipuri, joka tekee onnistuneen kermakakun, on taiteilija.
Kyntäjä, joka auraa vakoaan ilman nykyaikaisten koneiden apua, tekee taideteosta.
Ei taide ole ammatti sinänsä, vaan tapa jolla jotain ammattia harjoitetaan,
tapa millä mikä tahansa inhimillinen toiminta suoritetaan.
Ehdotan teille omaa taiteen määritelmäni: taide merkitsee taiten tekemistä.
Siihkö kukin meistä valitkoon välineensä, olkoon se pensseli, viisipilä, aura
tai kuten minulla - kommunikaatioprosessi.*

Taidekasvatus harmaan kuution ulkopuolella

Taidekasvatuksellinen työskentelyni, harmaan kuution ulkopuolella, erilaisissa organisaatioissa, pk-yrityksissä ja työyhteisöissä käsittää monenlaisia koulutus- ja kehittämishankkeita. Näistä esimerkkeinä voin mainita henkilöstön osaamiskartoitus, yritysten arvojen ja vision rakentaminen, yrityksen strategisen suunnittelun sekä yksilön ja koko työyhteisön työhyvinvoinnin kehittäminen. Lisäksi olen ohjannut tapahtumia jotka ovat olleet osa laajempaa kokonaisuutta työyhteisön tai yrityksen sisäisen kulttuurin kehittämistyössä. Koulutuksissa käytän kehittämiäni visuaalisia työskentelymenetelmiä.¹¹

Työskentelyni perustuu taidekasvatuksellisen opiskeluni myötä hankkimaan osaamiseen, jota käytän välillä hyvinkin soveltaen. Yrityksmaailman koen itselleni erittäin innostavaksi työskentelymiljöökseksi. Voin käyttää siellä kaikkea elämäni varrella hankkimaani ammatillista ja henkilökohtaista osaamista. Lisähaastetta työlleni tarjoaa uusien taidekasvatukselliseen osaamisen perustuvien työskentelymenetelmien jatkuva ja tietoinen kehittäminen.

Tarkastellessani ammatillista toimintaani yrityselämässä, voin todeta olevani taidekasvattaja, joka on työskentelynsä myötä vieraannuttanut itseään ulos taidekasvatuksen perinteisestä kontekstista kuten koulumaailman instituutiosta: peruskoulusta, lukiosta, ammatillisesta aikuiskoulutuksesta ja vapaan sivistystyön puitteissa tapahtuvasta taideopetuksesta. Työkontekstin muuttuessa näyttäytyi transfer-ilmio eli aiemmin hankkimani taideopettajan ammatillinen osaaminen onkin ollut monilta osin siirrettävissä uuteen työskentelymiljööseen. Myönnän kuitenkin kokeneeni muutoksen aiheuttaman ”kriisivaiheen”, jolloin tarkastelin mennyttä ammatillisuuttani ja loin uutta. Nykyinen työnkuvani on muokkautunut visuaalisen alan asiantuntijaksi. Olen yrittäjä/asiantuntija ja taiteilija/nomadin sekoitus. Passissani on kotimaana taidekasvatus ja asuinpaikkana yrityselämä. Äidinkieleni on bisneskieli Foucault’n¹² tapaan lausuttuna.

8 von Bonsdorff. P. 200. 32-33.

9 Arkikielessä dialogi tarkoittaa vuoropuhelua. Tieteessä esimerkiksi tieteellinen artikkeli tai väitöskirja, taiteessa yksittäinen teos tai taidenäyttely voivat olla dialogia. Dialogi käsite tulee sanoista 'dia', joka merkitsee kautta, lävitse, ja 'logos', joka tarkoittaa sanaa, puhetta tai myös järkeä. D. Bohm teoksessaan *On Dialogue*. 1996. määrittelee dialogin ”merkitysten vapaaksi virraksi ihmisten kesken”, jolloin dialogiin osallistujat ovat mukana tasavertaisina ilman ”valtapuhetta”. Dialogissa rakennetaan yhteistä ymmärrystä, joka ei kuitenkaan tarkoita samaa kuin yhteisymmärrys tai samanmielisyys.

10 Tekstin alku Antero Salmiselta, loput omaani. Salminen, A. 2005. 185.

11 Kehittämiäni työskentelymenetelmiä ovat esimerkiksi kuvallisesti toteutettava SWOT-analyysin ja henkilöstön osaamiskartoitus joka toteutetaan visuaalisesti puun malliin.

12 Ranskalainen intellektuellin, Paul-Michel Foucault’n (1926-1984) tutkimuskohteina on useimmiten yhteiskunnan, ihmisten ja kielen eli ihmistieteen diskurssit. Erityisesti kiinnostunut Foucault on niin kutsutuista vakavista

Työnkuvani on hyvin itsenäistä, välillä jopa yksinäistä. Tosin työskentelyyni kuuluu myös kausia jolloin olen aktiivisesti osana eri alojen asiantuntijoista koostuvissa ryhmissä. Toimin yksityisenä yrittäjänä, en kuukausipalkkaisena työntekijänä. Työskentelymenetelmät ja –tavat joita olen vuosien varrella kehittänyt, eivät enää nojaa kovinkaan vahvasti opettajan pedagogisten opintojen myötä opittuihin käyttäytymismalleihin tai ajatukseen tiedon eksaktista luonteesta. Enemminkin näen tiedon luonteeltaan kontekstisidonnaisena ja yhteisöllisesti rakennettuna tietämisenä, jonka hyödynnettävyys edellyttää tunteita ja sitoutumista. Kutsunkin omaa yrityselämässä tapahtuvaa työskentelyäni taidekasvatukseksi joka tapahtuu ”harmaan kuution ulkopuolella”¹³.

Termillä harmaan kuution ulkopuolella, viitataan nykytaiteeseen, joka tapahtuu joko ”valkoisen kuution¹⁴ sisällä tai sen ulkopuolella”, siis taiteeseen joka elää ja esittäytyy institutionaalisessa kontekstissään museossa, gallerioissa ja niiden valkoisten seinien ulkopuolella erilaisissa yhteisissä, julkisissa tiloissa¹⁵ ja hetkissä. Voin tarkastella omaa työskentelyäni ”teoksen” kaltaisena tuotoksena. Samanaikaisesti sijoitan itseni työskentelylläni sosiaalisen ja yhteisöllisen taiteen alueille¹⁶ ja voin löytää työskentelystäni yhteisötaiteen¹⁷ lisäksi yhtymäkohtia myös taideterapian¹⁸ ja sosiaalisen innostamisen¹⁹ periaatteiden kanssa. Toki eroavaisuuksiakin löytyy. Ensinnäkin, olen omassa työskentelyssäni halunnut painottaa koulutusprosessia yhteisenä tilana jossa on selkeästi tavoitteellisia päämääriä. Sellaisia, joiden myötä reagoidaan yhteisönsä, onko se sitten kokonainen organisaatio tai työyhteisö, aktuelleihin kysymyksiin ja luodaan aktiivisesti yhteistä tietämistä ja uusia ratkaisuja. Toiseksi, poiketen useista yhteisötaiteellisista projekteista joissa toimitaan jonkin vähemmistön tai syrjäytyneiden alaisten yksilöiden tai ryhmien parissa²⁰, minä työskentelen ihmisten ja yhteisöjen kanssa jotka

puhetapahtumista, väitelausumista/väittämistä eli jonkun auktoriteettiasemassa olevan henkilön puheesta asemansa edustajana. Foucault'n käsityksen mukaisesti diskursiivinen käytäntö määrittää sen mitä, miten ja millä oikeutuksella joku voi ”sanoa” jotain eli miten valta ja tieto liittyvät yhteen. Vallan ja tiedon yhteydestä Foucault on todennut: ”tieto luo tilaa vallan toiminnalle aivan kuten valta luo uusia tiedon kohteita”. Husa, Sari. 1995.

13 Otan termistä kaiken vastuun. Kehitin sen voidakseni käsitteellistää niin koulumaailman kuin sen ulkopuolella tapahtuvan taidekasvatuksellisen työskentelyn eroa. On huomioitava että tällä vastakkainasettelulla en tavoittele toinen toista pois sulkevaa tai arvottavaa ristiriitaa. Minulle harmaa on värinä kaunis. Se sisältää lukemattoman määrän sävyjen variaatioita ja kätkee syleilynsä moninaisuuden kunnioituksen.

14 Valkoinen kuutio on yksi nykytaiteen keskeisistä käsitteistä (engl. site specific tai site specificity). Mika Hannulan mielestä sen kautta voidaan määritellä museoiden, gallerioiden tai nykytaiteen instituuttien esittämät lähtökohdat, joka tarjoavat tietyn historiallisen taustan ja nykyhetken uudenaikaisille taiteen olemisen ja tekemisen näkymille. Valkoinen kuutio on konteksti, joka samanaikaisesti sekä esittää että tuottaa nykytaiteen tekemistä, rajoja ja mahdollisuuksia. Näin valkoinen kuutio asettautuu väistämättä vastakkain sen kanssa missä, miten ja miksi nykytaidetta tehdään ja kohdataan. Taiteen tekeminen, esim. käsitemaalaus, maataide tai performanssi, voi tapahtua myös valkoisen kuution ulkopuolella, niin että se syystä tai toisesta palautetaan valmiina teoksena takaisin ”kotiinsa”. Vastaavasti teokset voivat lähteä museosta ja löytää paikkansa, joko sovelluksena tai uutena tekona instituutin ulkopuolelta, mutta ollen siihen edelleen tiiviissä yhteydessä. Hannula. Mika. 2004. 20-22.

15 Valkoisen kuution ulkopuolella toteutettavasta toiminnasta, ehdotti Kiasman entinen intendentti Maaretta Jaukkuri käytettävän termiä yhteinen tila. Hannula kannattaa ehdotusta ja toteaa: ”Yhteisen tilan peruseriaatteisiin kuuluu, että se ei ole yksipuolisesti kenenkään omistuksessa. Yhteinen tila luo puitteet osallistujalle ja vuorovaikutteiselle avoimelle kohtaamiselle. Samalla se tarkoittaa toista ihmistä kunnioittava asennetta ja eettisten periaatteiden korostamista. Kyse on siis eräänlaisesta kommunikaatioprosessista, jonka tavoitteena on jakaa aika, tilanne, tila ja se mitä tapahtuu siinä hetkessä, yhteisessä kohtaamisessa, johon eri osapuolet osallistuvat, toinen toisiinsa vaikuttaen.” Hannula. Mika. 2004. 13-22.

16 Satu Kiljunen kirjoittaa teoksessa Taiteellinen tutkimus kuinka sosiaalisella ja yhteisöllisellä taiteella on pitkät perinteet länsimaisessa traditiossa. Taiteilijat, jotka haluavat asettautua yhteiskunnallisen toimijan rooliin ja sitoutuvat yhteisölliseen toimintaan, pyrkivät työskentelyssään vaikuttamaan omalla näkökulmallaan sen yhteisön arvoihin tai uusien toimimallien rakentamiseen, jossa ja joiden kanssa he työskentelevät. Tällöin kysymys ei ole ilmaisun välineellistämisestä, oman taiteen alistamisesta valituille tarkoituserille eikä ns. ”soveltavasta taiteesta”. Kiljunen. Satu. 2001. 20.

17 Yhdysvaltalainen taideteoreetikko ja yhteisötaiteilija Suzanne Lacy määrittelee yhteisötaiteen erilaisista taustoista ja näkökulmista työskentelevien taiteilijoiden projekteiksi, joissa lopputuloksena ei välttämättä ole taideteoksia tai tuotteita, vaan taide ilmenee tapahtumina ja kohtaamisina sekä muutoksina yhteisöissä jonka kanssa työskennellään. Yhteisötaiteen voima on hänen mielestä kyky tarkastella erilaisia mahdollisuuksia ja löytää uusia ratkaisutapoja sekä tietynlainen ennakoimattomuus. Hiltunen, M. 2005. 3-5.

18 Taideterapia on tavoitteellinen kuntoutuksen ja hoidon muoto, jossa vuorovaikutus tapahtuu sekä kuvallisesti erilaisten taidemateriaalien avulla että sanallisen ilmaisun avulla (kuvan sisältömerkityksiä ja kuvan tekemisen aikana koettuja tunteita ilmaistaan myös sanallisesti). Kuvallinen ilmaisu ja vuorovaikutus toimivat mielikuvien ja tunteiden herättäjänä, jäsentäjänä, joiden avulla pyritään tiedostamaan ja työstämään kokemuksia, toiveita, ristiriitoja ja rikastuttamaan sisäistä maailmaa. Taideterapia soveltuu itsensä kehittämiseen, mielenterveydellisten ongelmien ennaltaehkäisyyn, erilaisten psyykkisten kriisien ja ongelmien hoitoon ja kuntoutukseen. Sitä käytetään myös työhyvinvoinnin ja työssä jaksamisen tukemisessa.

19 Sosiaalinen innostamisen perusta ja tehtävä on laadullinen: kyse on ihmisten välisestä kohtaamisesta, palvelusta, dialogista ja solidaarisuudesta. Se on tavoitteellista toimintaa, jossa ihminen oman osallistumisensa avulla suuntautuu muuttamaan sekä yksilöllisiä että kollektiivisiä asenteita ja sitä kautta myös sosiaalista todellisuutta paremmaksi - oikeudenmukaisemmaksi ja välittävämmäksi. Se pyrkii herättämään ihmisten tietoisuutta, organisoimaan heitä ja saamaan ihmiset kasvamaan aktiivisiksi toimijoiksi omassa ja yhteisönsä - yhteiskuntiansa - kehityksessä. Sosiokulttuurisella innostamisella on kolme ulottuvuutta: pedagoginen, sosiaalinen ja kulttuurinen. Toiminnan lähtökohdana on innostajan herkkyyden kuunnella ja nähdä.

20 Yhteisötaiteelliset projektit eivät enää nykyään toimi vain syrjäytyneiden parissa. Esim. Arabianrannassa

ovat itse yhteiskunnassa aktiivisia toimijoita. Ammatillisen roolini pohtimisessa olen kokenut sielujen sympatiaa erityisesti yhteisötaiteilijoiden²¹ kanssa.

Harmaan kuution ulkopuolella tapahtuva taidekasvatuksellinen toiminta, fyysisen työskentelykontekstin muutoksen myötä, tarkoittaa minulle ennen kaikkea sellaista henkistä tapaa tarkastella asioita, jota ei rajoita kartesiolainen²² katse. Yhtenä keskeisenä haasteena työskentelyssäni on nykyisen, pluralistisista ja ristikkäisistä verkostoista rakentuvan aikamme tunnistamisen ja siinä toimimisen. Nämä erilaiset ympärillämme vaikuttavat todellisuudet ovat useimmiten jo lähtökohtaisesti toisiinsa sulautumattomia. Tämä ei kuitenkaan ole este työskentelylleni. Päinvastoin. Tieteessä ja taiteessa on kauan sitten luovuttu yhdestä oikeasta väittämästä ja näkymä vallitsevasta maailmasta on muuttunut perustaltaan esteettiseksi. Aikamme todellisuuskäsitys onkin muotoutunut erilaisista havaintoprosesseista muodostuvaksi, medioiden kautta tapahtuvaksi havaitsemiseksi. Tällä en kuitenkaan tarkoita, että vain visuaalinen havaitseminen olisi ajassamme tärkeää, toki auditiivinen ja muut aistimismuodot ovat myös keskeisiä. Mielestäni on kuitenkin tiedostettava, että käsitteellinen tapa ajatella ei enää nykyisenä aikana riitä, vaan sen lisäksi tarvitaan myös esteettisen ajattelun pätevyyttä. Sitä kautta on mahdollista saavuttaa nykytodellisuus ja aikamme realistinen ajattelu.²³ Tämä näkökulma on vahvasti oman taidekasvatuksellisen työskentelyni taustalla.

Koulutus tapahtumana

Yksittäinen koulutus tai laajempi koulutushanke etenee yleensä tietyn kaaren mukaan. Aluksi on oleellista koulutukseen liittyvien seikkojen, kuten yrityksen toiminta-alan, työyhteisön nykytilan ja jonkin verran työyhteisön menneisyyden ja muiden koulutuksen aiheeseen liittyvien taustojen selvittäminen. Esimerkiksi jos teemana on yrityksen arvojen uudelleen muokkaus, selvitan luonnollisesti mitkä edelliset arvot ovat ja milloin ja miten ne on muodostettu. Itse olen nähnyt erityisen tärkeänä tehdä nämä "esikartoitukset" työyhteisön edustajan kanssa, jolloin saamani esitieto muodostaa minulle ikään kuin tutkijan ennakoasenteen tutkimuskohteesta. Ennakoasenne on välttämätön, mutta yhtä välttämätöntä on kyetä suhtautumaan annettuun tietoon kriittisesti. Kriittisyys puolestaan on tarpeen, jotta kykenen näkemään myös ne mahdolliset vaikutukset joita näillä tiedoilla minuun joko halutaan olevan tai sillä haluamattainkin on. Samoin on nähtävä, että koulutukseen liittyvän "esikartoituksen" on oltava molemminpuolista. Siksi kerron alustavasti myös omasta työskentelystäni, menetelmästä ja ammatillisesta taustastani ja roolistani koulutuksen aikana.

Koulutusten sisällölliset haasteet nousevat aina kyseessä olevan yrityksen ja organisaation omista sisäisistä tai ulkoisista haasteista. Yrityksen sisäinen haaste voi olla esimerkiksi työyhteisössä vallitsevan ikävä ilmapiiri ja huonot tulokset työhyvinvointimittauksissa. Ulkoinen haaste voi olla kilpailijan toimintakonseptin laajentuminen kyseisen yrityksen keskeisille toiminta-alueille. Näihin kysymyksiin pyrin ennen koulutusta perehtymään, mutta usein yleistietous ja aktiivisuus ajankohtaisten asioiden seuraamisessa myös auttavat.

Koulutusten sisällöllisten kysymysten lisäksi pidän tärkeänä tutustua etukäteen myös koulutustilaan, fyysisesti siellä paikanpäällä käymällä. Yhtälailla kuin taideopetuksen tapahtuessa koulussa, luokkahuoneessa, on minulle esimerkiksi tärkeää tietää mistä löydän tai minne asettelen tarvittavat tarvikkeet ja materiaalit, missä on vesipiste, tarkastaa työskentelyvälineet jne. Monilta osin tilanteeni ja valmistautumiseni yrityksessä tapahtuvaan koulutustilaisuuteen on siis samanlaista kuin valmistautuminen "tavalliseen" kuvataideopetustuntiin.

toteutettiin 2006-2007 projekti, jossa talojen rakentamisen vaiheessa taiteilijat järjestivät erilaisia yhteistyö- ja kommunikaatio mahdollisuuksia suunnittelijoille ja rakentajille sekä tuleville talojen asukkailla. Tapahtumissa suunniteltiin mm. asuntojen ulko-ovet ja talojen julkisivun taideseinät ja savityöpajassa tehtiin astiastot asukkaiden yhteiskäyttöön.

21 Erityisesti olen saanut vaikutteita Suzanne Lacy^{lta}. Lacy toteaa yhteisötaiteilijoiden kehittäneet erilaisia työskentelyjen malleja joissa yleisön strategiat ovat tärkeä osa teoksen tai toiminnan esteettistä kieltä. Hänen näkemystensä mukaan yhteisötaiteilija ei ensisijaisesti ilmaise itseään, ei tulkitse, vaan lähinnä välittää kuulemaansa ja näkemänsä. Hän ei myöskään varsinaisesti "myy" taidettaan, vaan ennemminkin omaa taiteelliseen osaamiseensa liittyvää asiantuntemustaan. Lacy toteaa eri yhteisötaiteilijoiden käyttävän erilaisia rooleja joista aktivistina toimiminen on vaativinta. Tällöin taiteilija toimii kaikkein julkisimmin ja usein osana eri alojen asiantuntijoista koostuvaa työryhmää. Hän työskentelee kiinteässä yhteistyössä yhteisönsä kanssa ja pyrkii saamaan aikaan saamaan aikaan muutosta erilaisin konkreettisin toimenpitein ja painotuksin. Näin toimiessaan hänen tulee ymmärtää erilaisia sosiaalisia rakenteita ja instituutioita. Tämän lisäksi hänen on opeteltava uusia toimintatapoja, opittava tekemään yhteistyötä erilaisten toimijoiden kanssa sekä perehdyttävä monimuotoisten tai erityisten yleisöjen kehittämiseen ja työskentelemään taiteiden ja tieteiden välisesti. Toiminnalle on lisäksi löydettävä fyysiset paikat joka vastaavat yhteisön tarkoittamia lähtökohtia. Helpointa Lacyn mielestä ei ole myöskään selvittää visuaalisuuden ja prosessin symbolisuutta ihmisille, jotka eivät ole saaneet koulutusta taiteen alueella. Hiltunen, M. 2002. 46.

22 Kartesiolaisen ontologian eli olemassaolo-opin mukaan maailma jakautuu jyrkästi kahteen erilaiseen "aineeseen": tajuntaan ja ulottuvaiseen maailmaan johon kuuluu myös keho. Kartesiolainen epistemologia eli tieto-oppi perustuu tälle kaksijakoiselle käsitykselle olevaisesta: yhtäällä on ihmismieli ja toisaalla on ulkoinen maailma, josta saadaan tietoa ja muodostetaan. Kartesiolaiselta pohjalta operoivassa realismissa tajunta on eräänlainen ihmispään sisäinen olio, joka ikkunoistaan katselee ulos "ulkoiseen todellisuuteen" ja missä "sisäisen ja ulkoisen" erottaminen on olennaista.

23 Welsch, W. 1991. 164-167.

Organisaation johdolla ja työntekijöillä voi keskenään olla kovinkin erilaiset toiveet ja näkemykset koulutusten tarpeellisuudesta ja hyödyllisyydestä. Tämä tarjoaa luonnollisesti minulle omanlaista haastetta. Olen todennut, että esimiesten ja johdon osallistuminen koulutustilaisuuksiin saattaa olla sekä kouluttajien että koulutettavien kesken kovin eriäviä mielipiteitä herättävä aihe. Itselläni on aiheesta varsin selkeä näkemys: haluan että työyhteisön esimies tai joku johtoportaasta on pääsääntöisesti koulutuksissa mukana. Näen sen kaikkien edun mukaisena, niin koulutuksiin osallistujien kuin koulutuksissa tavoiteltavien tulosten ja niiden arjen käytäntöihin sitouttamisen kannalta. Esimiehen mukanaolo viestii myös koulutuksen ja henkilöstön arvostamisesta. Koulutuksissa nousee usein esille oleellisia, jopa kovin akuutteja, työhön tai työoloihin, liittyviä ajatuksia ja muutosideoita, joiden vieminen käytäntöön edellyttää esimiehen hyväksyntää ja/tai toimia. Hänen mukanaolo takaa yleistä tiedonkulkua ja käsiteltävien asioiden läpinäkyvyyttä, myös organisaation muille tasoille. Toki hänen läsnäolonsa on tärkeää jo ihan hänen oman ammatillisen tietämyksensäkin tähden. Hänellä on esittää asioihin oman näkökulmansa ja roolinsa mukaista tietoa, niin organisaation tai yrityksen historiasta, strategiasta, taloudesta, liiketoiminnan ja/tai toimintaympäristön muutoksista jne. Asioista, jotka edistävät myös työntekijöiden ymmärrystä sellaisista ulkoisista sekä sisäisistä haasteista, joita yritys sekä sen johtoporras työssään kohtaavat. Tällainen tieto voi myös auttaa työntekijää ymmärtämään ratkaisuja joita johtotasolla työstetään ja tätä kautta yrityksen haasteista voi tulla koko työyhteisön yhteisiä. Toki ymmärrän myös niitä mielipiteitä joiden mukaan henkilöstöllä tulisi olla omat koulutusfoorumit käsitellä työhönsä liittyviä tuntemuksia ilman esimiesten läsnäoloa.

Pitämissäni koulutuksissa on myös tapahtunut varsin kiinnostavia ”ilmiöitä” yhteisön sisäisissä valtarakenteissa. Työyhteisön omat sisäiset hierarkiarakenteet tai valtasuhteet, jotka ovat perustuneet esimerkiksi ikään tai persoonan henkilökohtaisiin ominaisuuksiin, eivät välttämättä ammatilliseen osaamiseen, ovat saattaneet koulutuksen edetessä muuttaa muotoaan. Aina ei tosin näitä muutoksia kykene saman tien oivaltamaan, vaan ne on voinut todeta vasta hitaasti koulutusprosessin edetessä tai kenties vasta jälkeenpäin.

”[...] jos joku kuvittelee että tämänkaltaisessa toiminnassa olisi kysymys ”laastarina olosta” eli toimisin ns. näennäisboitsuna bankalassa tilanteessa, niin sinä ei valitettavasti vain käy niin. Päinvastoin. Taide laukaisee keskustelut, ne tunkevat lattian raoista ja oven avoimen rei’istä itsensä todellisuuteen mukaan[...]”

Ote päiväkirjastani, lokakuu 2006

Työskentelyyn kiinteästi liittyvä asioiden yhteinen prosessointi ja koulutustapahtuman prosessimaisuus vaatii kouluttajalta tilanteiden lukutaitoa, avoimuutta ja kykyä reagoida. Oma tavoitteeni on, että koulutukseni eivät ole vain hetkellisiä ja irrallisia tapahtumia vaan, että niillä on vahvempikin päämäärä. Niiden myötä pyritään vahvistamaan organisaation ja työyhteisön sisällä käytäviä keskusteluja ja näkemään ne yhteisenä prosessointina, jonka myötä työstetään, vaihdetaan tietämistä, rakennetaan ja välitetään työyhteisössä olevaa tietotaitoa, osaamista, ideoita, arvoja ja tulevaisuuden suuntautumista. Näiden yhteisten kokemusten myötä vahvistetaan myös työyhteisön yhteenkuuluvuutta ja kommunikaatiotaitoja sekä siten tuetaan ja nopeutetaan organisaatiossa työskentelevien ihmisten omaa ammatillista aktiivisuutta, kehittymistä ja oppimista.

Koulutusten myötä olen voinut todeta kuinka yhteisöllinen taiteen kaltainen työskentely voi tuottaa arvokasta tietoa muun muassa yhteisön omista olemassa olevista toimintamalleista, virallisista tai epävirallisista hierarkiarakenteista, yhteisön historiallisista kerrostumista tai eettisistä arvoista. Näiden seikkojen tiedostamisen on oleellisen tärkeää kehitettäessä laajemminkin työyhteisöä tai organisaatiota, esimerkiksi mietittäessä työnkiertoa tai muita konkreettisia työn tekemiseen liittyviä muutoksia. Olen myös huomannut, kuinka taiteen kaltaisen toiminnan kautta tapahtuva työyhteisön arvojen, osaamisen tai työhyvinvoinnin uudelleen arvioiminen, on samalla myös yhteisön itsensä uudistamista, sen identiteetin rakentamista ja sisäisen kulttuurin luomista. Itse näen koulutusten yhtenä sisäänrakennettuna päämääränä myös mahdollisuutta tarjota organisaation ilmapiiriin, arvoihin tai jopa koko yrityskulttuuriin tuulahdusta esteettisistä ja itsensä toteuttamisen arvoista.

Kuten alussa mainitsin, pyrin koulutuksilla selkeästi tulokselliseen toimintaan. Koulutusten konkreettiset päämäärät ovat aina etukäteen määritelty ja itse suunnittelen jokaisen koulutuskokonaisuuden ja –päivän kulun hyvinkin huolellisesti etukäteen. Näin olen ”vapaa tekemään muutoksia ja elämään hetkessä”, mitä se kulloisessakin tilanteessa ja kulloisenkin ryhmän kanssa sitten tarkoittaneekaan. Periaatteeni kuitenkin on, että jos koulutuspäivän tavoitteena on esimerkiksi yrityksen uusien arvojen rakentaminen, on tämä tavoite päivän päättyessä toteutettu. ”Hetkessä eläminen” ja taiteen kaltainen työskentely tuottaa usein tämän lisäksi myös sellaisia tuloksia jotka on vaikea kirjata lyhyellä aikavälillä saavutetuiksi, ne näkyvät vasta ajan myötä.

Kouluttajan ominaisuudessa onkin minun kytettävä hyväksymään, että koulutusten onnistuminen voi olla omaa ansiotani, yhteisön omaa aktiivisuutta tai taiteellisen työskentelyn herättämän ”kipinän” innostamaa tai mahdollisesti näistä erottamatonta, ”jotain joka sytyttää ja herättää ihmisen valppauden”. On myös huomattava,

että työyhteisöissä kehitystä voi tapahtua jo ihan senkin tähden, että työntekijöihin, heidän työtehtäviin ja tekemisiin on ylipäätään kiinnitetty enenevästi huomiota. Usein jo pelkkä tunne työnsä arvokkaaksi kokemisesta voi lisätä työssä viihtymistä ja käynnistää työntekijän omaa aktiivisuutta ja työssä kehittymisen haluaa. Nimittäin, kun ollaan tekemisissä ihmisten, heidän asenteiden, uuden oppimisen ja vanhan pois oppimisen kanssa, on vain nöyrästi tunnustettava, että kaikkea mitä tapahtuu tai on tapahtumatta, ei voi aina etukäteen määrittellä tai analysoida.

Taide koulutuksissa

*Teos jota koulutuksissani luon, yhdessä koulutettavien kanssa,
syntyy ja elää jatkuvasti prosessinomaisesti muotoaan muuttaen.*

*Kouluttajan ominaisuudessa minä toimin teoksen
toteuttajana, asettaen ne
aistien, ajan ja tilan raamit, joiden mukaan ohjaan
kokemuksen tarkastelua.*

*Teoksen toteutukseen vaikuttaa kohteen luonne eli tieto työyhteisöstä tai organisaatiosta, sen historiasta,
olemuksesta, tavoitteista, ilmapiiristä jne.*

*Tämän tietämyksen pohjalta tekemilläni valinnoilla ja rajauksilla olen mukana luovassa
vuorovaikutuksessa ja näin vaikuttamassa esteettisen prosessin syntyyn. Teos, jonka luomme, on
yhteisöllisyyden prosessi.*

Työyhteisön koulutustapahtumaa taiteen kaltaisena prosessina voi tarkastella "tavallisena" tekona, taidetekona tai teoksena, jolla kyseenalaistetaan tai määritellään uudelleen taiteen käsitettä. Tällaisessa toiminnassa on mielestäni kysymyksessä yksilöllinen ja kollegiaalinen taiteen kokemiseen liittyvä tapahtuma, jolloin yksilöllisyyden, sekä yhteisöllisyyden kokeminen tapahtuu sekä kokijoissa että teoksessa. Tavoitteena on tällöin havaitseminen ja kokeminen jotka laajentavat yksilöllistä ja yhteistä tuntemista ja ajattelua. Mielestäni taide jota koulutuksissani syntyy, ei perustu välineen hallintaan tai oikein osaamiseen, ennemminkin kyseessä on kommunikointi ja esteettisten kokemusten rekonstruointi²⁵, jonka kautta koulutuksissa yhteisesti tuotetut asiat ja näkemykset saavat yhteisesti sovittuja ja jaettuja merkityksiä. Keskinäinen kommunikointi ei ole elämysten, esimerkiksi toiveiden tai mielipiteiden siirtoa yhdeltä subjektilta toiselle, vaan yhdessä olemista ja kokemista. Kuvallisuus koulutuksissa on yksi osallisista, tekijä muiden joukossa.

Visuaalisuus, asioiden kuvallisuuden kautta hahmottaminen ja kommunikointi ovat osa koulutusten kokonaisprosessissa, eivät siitä mitenkään erikseen irrotettavissa olevia. Visuaalisuuden kautta pyritään löytämään uusia näkökulmia käsiteltävään asiaan ja esittämään huomioita vallitsevasta todellisuudesta. Oleellista tällaisessa työskentelyssä on oikea suhtautuminen itse prosessiin ja tekemiseen. Se on useilta osin samankaltaista kuin suhtautuminen ylipäätään taiteen tekemiseen; yhtä vakavaa ja paneutuvaa²⁶. Tällaisessa taiteen kaltaisessa työskentelyssä tapahtuu mielestäni meditatiivista kohteeseen ja itseensä uppoamista, mikä on tyyppillistä luomisen tapahtumalle. Parhaimmillaan tekemisen prosessi ottaa otteeseensa ja alkaa viekoitellen herättää tekijässä tai tekijöissä uusia mielenmaisemia.

Mielestäni oleellista visuaalisuutta painottavassa ja taiteen kaltaisessa työskentelyssä on sen osallistujissa synnyttämät mielikuvat²⁷. Niiden myötä on mahdollista kokea jotain intuitiivista, tunteisiin ja emootioihin liitoksissa olevaa. Mitä ja millaista, on jokaiselle prosessiin osallistujalle henkilökohtaista, eikä suinkaan aina jaettavissa olevaa - mutta aina arvokasta. Oman toimintani taustalla on ajatus, että mielikuvituksen²⁸ käyttö tai taiteen kaltaisten työskentelymenetelmien käyttö ei itessään välttämättä johda organisaatiossa tai työyhteisössä parantuneisiin toimintatapoihin tai reflektioimisen lisääntymiseen. Eikä niiden myötä automaattisesti vahvisteta esimerkiksi työyhteisön hyvinvointia.

Näkemykseni mukaan mielikuvituksen käyttö tai taiteen kaltainen työskentely omaa vahvuuksia, "taikaa joka nostattaa asioita tai tuntemuksia pintaan ja luo otollista ilmapiiriä synnyttää uutta". Kiistatta tämä voi hyvinkin olla varsin olennainen ja keskeinen tekijä tai askel siinä kokonaisprosessissa jossa pyritään hahmottamaan

24 Vrt. Carlson. A. 1992. 16.

25 Termi on omani, muunneltu John Deweyltä.

26 Naukkarinen, O. 2005. 27.

27 Mielikuviin yhdistyvät tunteet, tämä on tiedon analogisissa, asioiden syvän ja omakohtaisen prosessoinnin kannalta tärkeää. Mielikuvista voi olla apua myös silloin kun erilaista tietoa tai tietämistä luovasti käsiteltäessä pyritään keksimään uudenlaisia ratkaisuja. Analoginen prosessointi on todettu nopeammaksi kuin loogiseen ajatteluun kuuluva käsitteellinen vertailu. Toskala, A. 2000. 60.

28 Kasvatusteoreetikko Juho Hollo, 1918. 102–104. on esittänyt "havainnon muodon" olevan esteettistä, tiedollista tai käytännöllistä ja johon havaitsejan henkilökohtainen asenne vaikuttaa. Hollon mielestä kirkas ja välitön elämänmakuinen havainto saa aikaan luovaa aktiivisuutta. Tätä hän kutsuu produktiiviseksi, mielikuvitusrikkaaksi, havainnonlahjaksi.

olemassa olevaa ja etsimään uusia ratkaisumalleja, mutta visuaalisuus tai mielikuvitus itsenä ei tarjoa varsinaista tietoa. Se tarjoaa oivalluksia jotka ovat tiedon esiasteita. Näkemykseni mukaan koulutuksissani synnytetyn luovan prosessoinnin myötä heränneet uudet ideat ja tietämys on aina ensin testattava käytännössä ja vasta sen jälkeen ne voidaan kenties hyväksyttävä laajempaan käyttöön²⁹.

Koulutuksissani keskeistä on ihmisten ja yhteisöjen sekä niissä vaikuttavien sosiaalisten suhteiden altistuminen ristivetoiseen hankaukseen ja erilaisten näkemysten esiintulo. On kuitenkin nähtävä, että niin kouluttajalta kuin koulutettavilta, tämä vaatii aktiivisuutta ja vahvaa läsnäoloa.

Koulutuksiin liittyy myös eettisiä ja moraalisia kysymyksiä, kuten aina kun ollaan tekemisissä inhimillisten resurssien, yrityksen taloudellisen hyödyn ja kannattavuuden kaltaisten asioiden kanssa. Siksi on tiedostettava, että monet näkökulmat joita koulutusten aikana käsitellään saattavat olla intresseiltään toisilleen jopa vastakkaisia. Tämän sietäminen ja kiusaus olla antamatta yksioikoisia oikean ja väärän arvioita, on kouluttajan kuitenkin kestettävä. Mielestäni koko työskentelyn sisäänrakennettuna periaatteena tuleekin olla moninaisuuden ja erilaisuuden kunnioittaminen ja tasa-arvoisuus. Koulutusprosessin edetessä tulee eteen tulevat kiperätkin asiat lakaista, joko kaappien ja komeroiden kätöksistä tai mattojen alta, yhteisen tarkastelun alaisuuteen. Totuus joka näin paljastuu, saattaa yllättää monimuotoisuudellaan.

Homo ludens eli leikkivä ihminen³⁰ ja muuttuva taidekasvattajan rooli

Myönnän että työskentelylläni harmaan kuution ulkopuolella olen halunnut hallita tuntematonta. Sekoittelin Kauppakorkeakoulun henkilöstökouluttajan opeista tietoa ja kouluttajan mallia, taidekasvatukselta taidetta ja pedagogiikkaa ja ryhdyin kokoamaan näitä yhteen, uudenlaisiksi taidekasvatuksellisen toiminnan- ja käyttäytymisen malleiksi. Konstruoin, asettelin paloja, hioin ja ihmettelin miksi tämä uusi ei asettunutkaan muottiinsa. Minulta vei aikaa ymmärtää, että taidekasvatuksellinen toimintani yritysmaailmassa ei ole kahden eri maailman liitto, vaan kysymyksessä on hankaus, jonka voima piilee juuri siinä – ristivetoisuudessa ja sen kanssa elämisessä. Vasta hiljalleen olen kyennyt oivaltamaan kuinka näitä kahta eri maailmaa ei voi automaattisesti sulauttaa toisiinsa. Ne muodostavat yhdessä jotain muuta, jotain uutta³¹. Sellaista jonka suhteen myönnän nöyrästi viettäväni etsikkoaikaa. Nykyään pystyn kuitenkin tiedostamaan mikä minut ja työskentelyni sitoo taidekontekstiin. Se ei ole ensisijaisesti käyttämäni taidepainotteiset työskentelyvälineet, ei kommunikaatioprosessi ja tavoite yhteisöllisiin kohtaamisiin. Tärkein tekijä syntyy työskentelyni esteettisestä herkkyydestä³² sekä eettisistä pelisäännöistä ja ihmiskuvasta³³ – ne ovat lähtöisin taiteen kentältä.

En voi kuitenkaan kieltää ristiriitaisuuksia, joita työskentelyni sisältää. Oikeastaan, koko toimintani on jo lähtökohtaisesti ristivetoisuuteen asettautumista. Tässä piilee myös sen voima. Vastakohtaisuuteen ja sen synnyttämään ristiriitaisuuteen altistuminen paljastaa aina samalla jotain todellista olemuksesta ja päämäärästä, niin ihmisestä itsestään kuin yhteisöstään ja työskentelystä. Jotain mikä vaatii näkyväksi tulemistä. Tämä näkyvä on puolestaan kuin uusi taso joka selkeyttää ja avaa uuden näkökulman.

Suhteessa aiempaan taideopettajuuteeni olen nykyisen työskentelyni myötä luonut uutta ammatillista roolia ja opetellut uusia toimintastrategioita. Työskentelyni on edellyttänyt minulta muun muassa uuden kielen tai

29 Ammatillista kehittymistä ja yksilöiden oppimista on perinteisesti tarkasteltu kokemuksellisen oppimisen näkökulmasta. David A. Kolbin oppimisen mallia on usein käytetty esimerkkinä oppimisen jatkuvasta syklisestä tapahtumasta. Kolbin teoriaa on kuitenkin viime aikoina moitittu yksilökeskeisyydestä ja tilalle on pyritty löytämään laajempien järjestelmien oppimista kuvaavia teorioita. Professori Yrjö Engeströmin mukaan kehittyneimpinä kokemusoppimisen malleina voidaan pitää oppimisen yhteistoiminnallista ja kontekstuaalista luonnetta korostavia teorioita. Tällöin oppiminen nähdään osallistumisena yhteisölliseen toimintaan. Oppimista, jonka kohteena on kokonainen toimintajärjestelmä, kutsutaan ekspansiiviseksi oppimiseksi. Tällaisessa oppimisessa oppimisprosessi on kollektiivista ja pitkäkestoista. Ekspansiivisen oppimisen syklin voi nähdä avoimena syklinä, joka lopulta johtaa kokonaisten toimintajärjestelmän laadulliseen muutokseen. Näin oppiminen pitää sisällään useita osaprosesseja ja oppimisen muotoja ja johtaa työn laadulliseen muuttumiseen.

30 Kulttuurifilosofi Johan Huizinga on teoksessaan *Homo ludens*. 1938. todennut, että "turhatkin" haasteet näyttävät olevan tärkeitä ihmiskunnan kehitykselle. Tällaisia turhia, mutta inhimillisiä asioita ovat esim. taideteokset, pelit ja urheilu. Hyöty ja tarpeellisuus ei niissä oitis näyntyädy."

31 Kiasman Ars -06 seminaarissa Rohkeus, ilo, kriittisyys – taide hyvinvointiyhteiskunnassa Stakesin tutkimusprofessori Marjatta Bardy totesi kuinka yhteiskuntaan suuntautuneissa taidelähtöisissä hankkeissa liikutaan rajapinnoilla. "Kysymyksessä on eri sektoreiden välisestä yhteistyöstä ja juuri tällaisissa väleissä kasvaa jotain uutta". Bardy, M. 2006.

32 Suzanne Lacyn mielestä hyvinkin erilaiset yhteisötaideprojektit voivat muistuttavat toisiaan poliittiselta ja sosiaaliselta aktiivisuudeltaan. Yhteisenä piirteenä keskenään hyvinkin erilaisissa projekteissa hän näkee esteettisen herkkyyden. Hiltunen, M. 2005. 3-5

33 Bardy väittää yhteisötaiteellisissa projekteissa olevan löydettävissä yhteisenä piirteenä samankaltainen ihmiskäsitys. Näitä projekteja ei olisi hänen mielestä voinut toteuttaa taloushallinnon ohentuneen ihmiskäsityksen pohjalta. Taidelähtöisessä kehityksessä on hänen mielestä ennen kaikkea kysymyksessä se, miten ihmisyttä tarkastellaan. Bardy, M. 2006.

oikeastaan useiden kielten opiskelua. Kaikkia koulutuksiin osallistuvia, riippumatta heidän kuvallisesta tai verbaalista ilmaisusta tai ammatillisesta asemasta, tulee minun kyetä kuuntelemaan³⁴ samanarvoisesti. Koulutuksiin liittyy lähtökohtaisesti myös kysymys hierarkioista ja vallasta³⁵. Ovathan valtarakenteet työyhteisöissä sisäänrakennettuna niin ilmapiirissä kuin rakenteissa, puhumattakaan ihmissuhteista. Valtasuhteiden kieltäminen koulutuksissa olisi mielestäni vastaavaa kuin olemassa olevan todellisuuden kieltäminen. Työskentelyni myötä olen saanut muuttaa käsityksiäni niin tästä maailmasta, ihmisistä, itsestäni kuin taiteesta ja taidekasvatuksesta. Henkilökohtaiseksi ammatilliseksi haasteekseni on noussut tavoite luoda sellaista taidekasvatuksellista työskentelyä, tuotteita ja ajattelua, joissa eettiset, esteettiset ja taloudelliset arvot lomittuvat yhteen, synnyttäen uudenlaisia toiminnanmalleja ja ammatillisia visioita. Katson, että työskentelylläni harmaan kuution ulkopuolella, olen vääjäämättä myös mukana keskustelussa jossa tarkastellaan taidekasvatuksen tulevaisuutta.

Työskentelyäni kohtaan olen kohdannut myös erilaisia ennakkoluuloja ja -odotuksia. Useille jo sana taide henkilöstökoulutuksen yhteydessä saattaa saada aikaa hämmennystä. Monille ihmisille se kantaa nerouden myyttiä harteillaan. Vaihtoehtoisesti se saatetaan mieltää niksiksi tai puuhastelun kaltaiseksi toiminnaksi, kun todellisuudessa se ei ole näistä mitään. Kouluttajan ominaisuudessa minun on myönnettävä, että aina ei työskentely ole helppoa ihmisten kanssa joille visuaalisuus, yhteistoiminnallisuus, työskentelyn prosessimaisuus tai esimerkiksi kuvallisuuteen liittyvä symbolisuus on vierasta tai jopa vastenmielistä. Minun on ollut myös hyväksyttävä, että koulutuksiani ei voi monistaa eivätkä ne ole täysin ennakkoon hallittavissa. Jokainen koulutustapahtuma ja – prosessi on yksilöllinen ja uniikki – aivan kuten niihin osallistuvat ihmiset ja yhteisötkin.

Työskentelyni tapahtuu aina oman persoonani kautta; en voi vetäytyä kenenkään tai minkään auktoriteetin tai "ismin" taakse. Olen taidekasvattaja, joka on sekä käytännön työskentelyn, että koulutuksen ristiaallokossa oppinut tulemaan toimeen erilaisten instanssien ja ihmisten kanssa. Liikun avoimin mielin erilaisissa moniammatillisissa verkostoissa. Työssäni olen aina vahvasti sitoutunut käynnissä olevaan prosessiin,³⁶ ollen siinä mukana koko persoonallani, alttiina vuorovaikutukselle. Yrityksiin joissa toimin olen löyhästi sidoksissa. Toimin niiden sisällä, mutta kuitenkin ulkopuolisena. Tässä piilee yksi työskentelyni vahvuuksista. Kun mietin koulutusten eettisiä näkökulmia tai moraalialueita ja "oikealta tuntuva työskentelyn tapaa", en varsinaisesti tarkoita "kenen puolella tai keiden joukossa seison", esimerkiksi työntekijän vai yrityksen johdon, vaan yksinkertaisesti - kuinka tässä ristiaallokossa tulisi olla ja toimia niin että itse kokisin työni onnistuneeksi. Toimimalla "tekijän ominaisuudessa vieraalla maaperällä", olen todennut, että työskentelyyni ja kouluttajana toimimiseeni ei ole olemassa valmiita ohjeita tai ratkaisumalleja. Uudet käyttäytymis- ja toimintamallit tulee käytännön työn myötä testata ja rakentaa itse, omaan persoonaan istuviksi. Enkä voi kieltää sen vaativan rohkeutta, kriittisyyttä ja valppaana olemista, mutta haastavuudellaan se palkitsee.

Katson, että toimintani taidekasvattajana harmaan kuution ulkopuolella ei enää näyttäyty perinteisessä mielessä opettamisena. Lähinnä se on koulutettavien oman luovuuden ja osaamisen esiin kutkuttelua sekä ristivetoiseen yhteisölliseen prosessointiin osallistumista ja tämän prosessin hallintaa.³⁷ Keskeistä siinä on suhde tietoon ja omaan asiantuntijuuteen. Näen, että tämä ei edusta varsinaisesti uudenlaista taidekasvat-tajuutta, enneminkin se on työskentelyntapa, joka on löytänyt oman aikansa³⁸. Tällainen työskentely liittyy mielestäni nykytodellisuuteen, jossa esteettinen tarkastelutapa ei ole pelkkä pohdiskelutapa, vaan olennainen, läpi erilaisten toimintojen kulkeva tekijä³⁹. Näin esteettinen tarkastelu on laajentunut koko elämän alueet kattavaksi näkemisen tavaksi ja raja taiteen ja arkielämän välillä on kumoutunut. Työskentelemällä harmaan kuution ulkopuolella en suinkaan ole unohtanut ajatusta kasvatuksesta taiteeseen, taidetta varten ja taiteen

34 "Vain se, joka jo ymmärtää, voi olla kuulolla, puhua tai vaieta merkitsevästi". Heideggerin puhuvan kielenkäyttöön kuuluu kuuleminen ja vaikeneminen. Näiden yhteinen perusta on ymmärtäminen. Jalava, M. 2000. Myös Paul-Michel Foucault'n diskurssianalyysiin sisältyy vaikeneminen, mikäli se kantaa merkityksiä.

35 Olen vallan tiedostamisen suhteen samoilla linjoilla yhteisötaiteilija Lea Kantosen kanssa. Hän on todennut kuinka monet keskustelutaiteilijat ovat taiteellaan pyrkineet rakentamaan neutraalia tilaa, josta valtasuhteet pyritään sulkemaan keskustelun ulkopuolelle. Hän näkee tilan, jossa valtasuhteet ovat ilmeisiä, voivan olla keskustelutaiteen kannalta yhtä hedelmällinen kuin neutraaliutta tavoitteleva tila. Kantonen. 2005.

36 Yhteisötaiteilijat Lea ja Pekka Kantonen näkevät keskeisenä omassa työskentelyssään prosessimaisuuden ja sen, että tekijä ja tekijänsä muokkaantuvat tekemisen myötä

37 Suzanne Lacy näkee yhteisötaiteissa ominaisina piirteinä empaattisuuden ja kommunikoinnin halun. Taiteilija ei ensisijaisesti ilmaise itseään, ei tulkitse, vaan välittää kuulemaansa. Hän ei varsinaisesti "myy" taidettaan, vaan enneminkin omaa taiteelliseen osaamiseensa liittyvää asiantuntemustaan. Taiteellisen työn lopputuloksena ei ole välttämättä taideteoksia tai tuotteita, vaan taide ilmenee tapahtumina ja kohtaamisina sekä muutoksina yhteisöissä, jonka kanssa työskennellään. Taiteen ja taiteilijan voimaksi tulee nähdä sen kyky tarkastella monia mahdollisuuksia, löytää erilaisia ratkaisutapoja ja tietynlainen ennakoimattomuus. Hiltunen, M. 2005. 1

38 Ajatuksen takana on eri yhteisötaiteilijoiden esittämä näkemys uudentyyppisestä julkisesta taiteesta. Lacy on todennut, että se ei ole niinkään 90-luvun liike tai uusi tapa työskennellä, vaan työskentelyntapa, joka nyt on löytänyt oman aikansa. Hannula, M. 2004. 27.

39 Welsch, W. 1991. 164-166.

avulla⁴⁰. Erityisesti minua puhututtaa ajatus taiteen avulla tapahtuvasta eettisestä kasvusta⁴¹. Enkä usko että tämän päivän yrityselämässä on eettistä kasvamista vielä liikaa painotettu – ehkä hiljalleen alkaisi olla sen aika? En kannu huolta taiteen asemasta tai olemuksesta tulevaisuudessa. Uskon, että taidetta tulee aina olemaan – omalle ajalleen ominaisena. Luotan taiteen merkitykseen ja uskon, että tulevaisuudessa taide tulee, tai oikeammin palaa, palvelemaan ihmisten jokapäiväistä arkea. Se ei mielestäni taiteen arvoa alenna, päinvastoin. Arki on jotain joka elää ja muovautuu, osin ennalta arvaamattomasti. Ei jokapäiväisyys ole vankilamme josta tulisi aina yrittää paeta. Se sisältää oman arkisen kauneuden.

*Se vasta on jotain kun osaa maalata kuvan
tai veistää patsaan ja tehdä kauniita esineitä,
mutta paljon suurempaa on veistää se ilmapääri ja materiaali,
jossa olemme ja jonka läpi katselemme.
Korkeinta taidetta on vaikuttaa arkipäivän laatuun.
Esteettinen ympäristö on jokamiehen materiaali
ympäristön taiteen, ihmiselämän taiteen tekemiseksi.
Havaintomaailma on ihmisen maailma.
Kykyimme ja rajamme vaikuttaa maailmamme mahdollisuuksiin ja rajoihin.
Tämä ei tarkoita, että inhimillisen havaitsemisen luonne ja rajat
olisivat koko maailman luonne ja rajat
vaan että niistä muodostuu olosuhteet ja ehdot ihmisten
maailmalle.*

Taidekasvatuksen tulevaisuus

Kuten muuttuu taide ja taidekasvatus, niin muuttuvat taiteen tekijöiden kuin taidetta opettavien tavoitteet ja taitovaatimukset. Ne heijastelevat aina vallitsevaa aikaa, taidenäkemystä ja käsityksiä ihmisestä. Aikanaan kuvaamataidon opetus perustui luonnonmuotojen ja –ilmiöiden piirtämiselle sekä taitelijoiden töiden kopioimiseen, jolloin oppijan oma mielikuvitus, intuitio ja tunne-elämykset olivat toissijaisia. Viime vuosikymmenten aikana on yhä vahvemmin ryhdytty tarkastelemaan niin taidetta kuin taidekasvatustakin paitsi yksilön, myös yhteisön merkittävänä voimavarana, yhtenä sosiaalisen muutoksen välineenä ja tapana hahmottaa maailmaa. Tämän päivän taidekasvatus onkin ottanut haltuunsa yhä monipuolisemmin eri taiteiden alojen sekä koko esteettisen kulttuurin alueita. Oppiaineena se perehdyttää tärkeimpiin taidekäsityksiin sekä ajankohtaisiin taiteen, taidekasvatuksen ja esteettisen ajattelun suuntauksiin. Taidekasvatus on ollut mukana kehittämässä myös uusia taiteen tarkastelun ja kokemisen käytäntöjä, tästä esimerkkinä mainittakoon ympäristö- ja yhteisötaide. Onkin todettava, että aktiivisella toiminnalla tämän päivän taidekasvatus ei vain heijastele taiteen ilmiötä, vaan pyrkii olemaan vahvemmin osa nykytaidetta ja taidemaailmaa.

Taidekasvatuksen opetukseen tulevaisuus tuo uusia haasteita⁴³. Alan toimijoille nämä muutokset tarkoittavat vaatimusta uskaltaa pohtia mikä taidekasvatuksessa on oleellista. On nähtävä, että niin taiteen kuin taidekasvatuksellisen toiminnan merkitys on muuttuvaa yhteiskunnallisen ja kulttuurisen kehityksen myötä. Eikä kasvatus taiteen avulla voi olla kuin turvaa tarjoava mantra, jota asiaan tai kunkin aikakauden vaatimuksiin syvemmin perehtymättä toistellaan. Itse näen taidekasvatukselliseen toimintaan sisältyvän ymmärryksen taiteen omalakisuuudesta. Taiteen ”uniikkiuteen” liittyy kyky käsitellä teoreettisia kysymyksiä käytännön avulla ja sitoa yksityinen yleiseen, yksilö kulttuuriin⁴⁴. Taidekasvatukselle tämä tarkoittaa niin taiteen ja mahdollisesti hyvinkin erilaisten kulttuuristen alojen käsitteistöjen hallintaa, erilaisten taiteellisten tiedonhankinnan tapojen ymmärtämistä ja kykyä käyttää niitä erilaisissa työskentely-ympäristöissä, mitä moninaisimpien kohderyhmien kanssa. Lisäksi yksi keskeisistä taidekasvatuksen tulevaisuuden haasteista, jossa mitataan alalla toimivien ihmisten kyky ja halu rakentaa uutta, on aktiiviseen vuorovaikutukseen asettautuminen yli tiede-, taide-, ja ammattialojen sekä erilaisten merkitysjärjestelmien ja todellisuuksien.

40 Juho Hollo kirjoituksessaan *Jobitolankoja taidekasvatuksen käsittepoluille* 1918. 142-144. jakaa taidekasvatuksen kasvatukseen taiteen avulla, kasvatukseen taidetta varten ja kasvatukseen taiteeseen sekä kasvatukseen taiteena. Kasvatuksella taiteeseen ja taidetta varten Hollo viittaa taiteen kokemiseen ja tekemiseen liittyviin itseisarvoihin. Kasvatus taiteen avulla hyödyntää Hollon mielestä taiteen välinearvoa.

41 Hollo painotti usein eettisen kasvatuksen merkitystä

42 Henry Thoreaun. Sitaatti löytyy Berleant, A. 1995. 82. kirjoituksesta: *Mitä on ympäristöestetiikka?* Alkuperäisesti kyseisen tekstin on kirjoittanut Henry David 1966. Walden, Norton. New York.

43 Tällä viittaaan vuonna 2009 käynnistyvään Aalto-korkeakouluun

44 Räsänen, M. 2006. C6.

Myönnän, että inhimillisesti tarkastellen uuden ajattelussa ja vanhan poisoppimisessa on keskeistä paradoksi, jossa uutta ei voi oppia ilman uuden vastustusta ja tästä syntyvän hämmennyksen aiheuttamaa ristiriitaa. Tämä ristiriitaisuus on kuitenkin vain hyväksyttävä. Samoin kuin ajatus, että aikansa eläneiden ajattelumuotojen ja uuden todellisuuden välinen yhteensopimattomuus on perimmältään este nykyisen hetken näkemiselle ja hyväksymiselle. Murrosvaiheelle on tyypillistä, että yhtä aikaa vanha ajattelu on vahvana, mutta samanaikaisesti ilmaantuu uusia näkökulmia hyväksyttäväksi. Tätä epävarmuutta ja tilanteiden kokonaishahmottomuutta ei silti ole syytä valittaa, vaikka se herättääkin pelkoa ja epävarmuutta. Siinä on kuitenkin viime kädessä kyse niin yksilön kuin yhteiskunnan katoavaisuuden hyväksymisestä.⁴⁵

Paradigman muutokset⁴⁶ edellyttävät aina tieteellisen näkökyvyn siirtymiä, eli muutoksia jotka koskevat ratkaisevalla tavalla niitä tapoja joilla maailmaa katsotaan ja nähdään siinä uusia asioita⁴⁷. Tämä liittyy myös tämän päivän luovuus- ja innovaatiokeskusteluun. On hyvä muistaa, että innovaatiot, niin tieteen, taiteen kuin tekniikan alalla eivät suinkaan synny tyhjästä, vaan ne ovat usein pitkän kehittelyn tulosta vaatiessa aikaa ja vahvaa paneutumista. Olkoot kysymyksessä luokkahuoneet, työympäristöt tai "luovat luokat"⁴⁸, uskon, että tarvitaan tiettyä ihmisten kohtaamisesta syntyvää synergiaa luovuuden synnyttämiseksi. Luovuus on harvoin yksilöllä - mutta kuten taiteen historiasta tiedämme, niin sitäkin se saattaa olla. Luovuudessa on kuitenkin yksi keskeinen ominaispiirre: pako liian tiukoista ja itsestään selvistä määritelmistä⁴⁹. Oman ymmärrykseni mukaan luovan hyvinvointiyhteiskunnan⁵⁰ rakentamisessa ei tulisi unohtaa ruohonjuuritasoa – taiteen opettamista. Siksi muutokset yhteiskunnassa ja kulttuurielämässä ovat asioita, joihin meidän taidekasvattajien tuleekin mielestäni tavalla tai toisella reagoida. Ei vain kommentoiden, vaan aktiivisesti ja monimuotoisia haasteita kohti kulkien.

Tarkasteltaessa tulevaisuutta työvoimatarpeen ja kansatalouden kehitysnäkymien valossa, voidaan todeta kuinka erilaiset kulttuuri- ja "luovat" alat ovat kovassa kasvussa⁵¹. Perustellusti voidaankin nähdä, että odotukset luovien toimialojen merkityksestä huomispäivän työllistäjänä, vaurauden ja hyvinvoinnin lähteenä sekä dynaamisen aluekehityksen moottoreina ovat huomattavat. Valitettavasti tätä samaa ei mielestäni voi väittää huomisen kouluista taideopettajien työpaikkoina. Taidetuntimäärien vähentymisen vuoksi koulut ovat päivä päivältä yhä rajatun tarjonnan suhteen. Jo tämä seikka puoltaa mielestäni taideopetuksen "avaamista" kohti laajempaa toimintakenttää. Toinen seikka joka mielestäni vaikuttaa yhtä vahvasti, on taidekasvatuksen sisäisen kehittymisen tarve. Ala kuin ala kaipaa dynaamisuutensa ylläpitämiseksi aika ajoin reipasta ravistelua, ja tämä pätee myös taidekasvatukseen. Ammattiala joka kykenee tarjoamaan uusia

45 Welsch, W. 1991. 171.

46 Aistimellisuus ja aistikokemukset saavat uudessa paradigmassa merkityksellisen painon ja siten kielellisyyteen perustunut paradigma, joka oli ensisijainen modernismissa, on väistymässä.

47 Harvardissa pitämässään esitelmässään 1962 Kuhn puhui tieteellisten lähestymistapojen ja katsomusten radikaaleista muutoksista: "Historiallisesta näkökulmasta arvioitavat muutokset ovat aina pieniä. Jälkikäteen jotkin niistä näyttävät jättimäisiltä ja nämä vaikuttavat säännönmukaisesti mittavaan uskomusjoukkoon. Niitä kaikkia on kuitenkin valmisteltu vähittäin, askel askeleelta. Paikoilleen on jäänyt laittamatta vain kulmakivi, minkä tekee se innovaattori, jonka nimeä ne kantavat. Ja tämäkin askel on pieni ja selvästi aikaisemmin otettujen ennakoima: vasta kun se on otettu, jälkikäteen, se saa kulmakiven aseman." Manninen, J. 1998. Kuhn myös totesi paradigman muuttumisen jälkeen tieteentekijä työskentelevän ratkaisevasti erilaisessa maailmassa, vaikka maailma itsessään ei olisikaan muuttunut.

48 Richard Florida käsitteli "luovaa luokkaa" (the creative class) kirjassaan *The Rise of the Creative Class*. 2002. Floridan mukaan yhteiskunnan keskiössä sijaitsee "luova luokka" johon kuuluvat mm. tietotyöläiset, tutkijat, muotoilijat, graafikot, ohjelmoijat ja taiteilijat. Floridan tarkastelee teoksessaan millaisessa kaupunki miljöössä syntyy uutta, minne yritykset ja niiden korkeasti koulutetut luovan alan työntekijät muuttavat. Kirjassaan hän toteaa heidän valitsevan asuin- ja työskentelypaikkakuntansa kulttuurisen moniarvoisuuden, runsaiden toiminta- ja osallistumismahdollisuuksien sekä henkisen avoimuuden perusteella.

49 Professori Kari Uusikylän mielestä vapaus on yksi luovuuden perusedellytyksistä. *Kirjassaan Isät meidän: luovaksi lahjakkuudeksi kasvaminen*. 2002. Uusikylä on todennut tiukan kontrollin ja pakkokilpailutuksen tuhoavat muun muassa luovuuden työelämässä. Palkkioiden jakamisessa tulee hänen mielestä olla tarkka, koska ulkoinen motivointi voi viedä energiaa oikeasta luovasta työstä.

50 Opetusministeriö laati 2003 Valtioneuvoston periaatepäätöksen taide- ja taiteilijapolitiikasta, jonka keskeisenä ajatuksena on ajatus luovasta hyvinvointiyhteiskunnasta.

51 Tutkimusraportissa 190. Avoin Innovaatio: Liiketoiminnan seitinohuet yhteistyörakenteet. Lappeenrannan teknillinen yliopisto 2007. 180-181. todetaan kuinka luoville aloille kuuluvien yritysten määrä kasvoi vuosina 2000–05 kymmenen prosenttia ja taidealojen yritysten peräti 21 prosenttia. Selvityksen mukaan kulttuurin ja luovien alojen liikevaihto kasvoi vuosien 2000 ja 2005 välillä 16 prosenttia. Vuonna 2005 luovien alojen liikevaihto oli selvityksen perusteella jo lähes seitsemän miljardia euroa ja alan yrityksiä yhteensä jo lähes 12 000. Alojen kannattavuus oli käyttökateprosentilla mitattuna 7,5 prosenttia ja taidealojen jopa 10,7 prosenttia. Se on enemmän kuin esimerkiksi elektroniikkateollisuuden tai metsäteollisuuden kannattavuus. Luovien alojen yritystoiminta on siis kokonaisuutena ottaen merkittävällä kasvu-uralla; ennusteet maailmalla alan vuosittaisesta kasvuvauhdista liikkuvat eri arvioissa 5–9 prosentin välillä. Maailmanpankin mukaan ala muodostaa 7 prosenttia maailman taloudesta, kun taas PriceWaterhouseCoopers on ennustanut kasvun olevan noin 10 prosentin vuosivauhtia. Maailmanlaajuisesti luovat alat kasvoivat vuosien 2001–2005 välillä 831 miljardista dollarista 1,3 biljoonaa dollariin. [...] Unescon vuonna 2005 julkaiseman tutkimuksen mukaan kulttuurituotteiden kauppa kasvoi vuosien 1994–2002 välisenä aikana 38 miljardista dollarista 60 miljardiin dollariin. Monissa maissa digitaalinen sisältötuotanto on nähty kasvualaksi. Myös vapaa-ajan lisääntyminen sekä arvojen ja elämäntapojen muutokset vaikuttavat luovien alojen yritysten tulevaisuuteen. Näiden muutosten kautta kulttuuriharrastusten, -toimintojen ja -palveluiden suosio on kasvanut. Yhtenä kasvualana on kulttuurinen yritystoiminta.

mielenkiintoisia haasteita vetää puoleensa innostuneita ja aktiivisia opiskelijoita ja näin jatkuva kehittyminen on taattua. Valitettavasti kierre voi olla myös toisen suuntainen.

Mielestäni tulevaisuuden taidekasvatuksen opetukseen olisi hyvä rakentaa erilaisia koulutuksellisia väyliä, jotka selkeästi ohjaavat opiskelijoita etsimään uusia ammatillisia haasteita ja työskentelykonteksteja. Yhtenä isona rakenteellisenä muutoksena näen pedagogisten opintojen vapaavalintaisuuden. Nykyisellään niiden pakollisuus ohjaa automaattisesti taidekasvatukselliseen työskentelyyn ja –ajatteluun joka tapahtuu koulumiljöössä. Itselläni oli opiskeluaikoina tilanne, että aloittaessani taidekasvatuksen opinnot olin jo suorittanut opettajan pedagogiset opinnot, joten olin niistä ”vapaa”. Niinpä päätin ottaa vapaavalintaisiksi opinnoikseni henkilöstökouluttajan opinnot. Taidekasvatuksen opiskelujeni edetessä totesin tämän ratkaisun erittäin hyväksi. Sain samanaikaisesti opetusta taiteesta ja taidekasvatuksesta, mutta pystyin siirtämään ajatuksellisesti itseni ja tulevaisuuden työskentelymiljöön kaupalliselle alalle ja siellä henkilöstökouluttajan tehtäviin. Tämän vastaavan mallin uskoisin toimivan myös muilla kulttuurin- ja luovan toiminnan aloilla, kuten esimerkiksi kulttuurintuottamisen, museoalan tai jopa sosiaalialan kohdalla.

Toinen seikka joka mielestäni puoltaa pedagogisten opintojen korvattavuutta, on taidekasvatuksen oma sisäinen kehitys. Pedagogisiin opintoihin liittyy aina oleellisesti työharjoittelu, joka samalla tarkoittaa opiskelijalle tärkeiden ammatillisten kontaktien luomista. Usein nämä kontaktit edesauttavat myös tulevaisuudessa opiskelijan työllistymistä. Harjoittelulla on myös voimakas merkitys opiskelijan ammatillisen identiteetin kasvun kannalta. Niinpä mahdollisuus suorittaa työharjoittelun muualla kuin koulumiljöössä, voi tarjota opiskelijalle jo opintojen aikana mahdollisuuden verkottua yli oman ammattialansa, löytää erilaisia yhteistyökumppaneita ja opetella työskentelemään monenlaisissa työyhteisöissä ja projekteissa. Samalla tämä tarkoittaa, että oppilaan palatessa kouluun harjoitteluperiodin jälkeen, hän tuo hankkimiansa uudenlaisia oppimiskokemuksia ja ammatillisen työskentelyn malleja sekä ajankohtaisia työelämän tietoja ja taitoja tullessaan. Sellaisia, jotka parhaimmillaan inspiroivat ja kehittävät koko taidekasvatusta, opettajineen ja kanssaopiskelijoineen.

Ajatusteni mukaan opiskelijoita tuleekin aktiivisesti kannustaa ottamaan uudenlaisia jopa ”hyödyttömiä ja ristiriitaisia” opintokokonaisuuksia yli taide- ja tiedealojen. Varsin hyödyllisinä ja monialaisina oppimisen mahdollisuuksina näen erilaiset yhteistyöprojektit yli osasto-, yliopisto- ja korkeakoulurajojen. Kiinnostuneena näkisin taidekasvatuksen opiskelijoiden yhteistyön mahdollisuuksina esimerkiksi sellaiset alueet kuin sisältöliiketoiminta, luovien prosessien johtaminen sekä populaari- ja kaupunkikulttuuri, kuten ravintoloiden ja muiden julkisten kaupunkitilojen visuaalisen kehittämisen alueet. Myös media- ja viestintäalalta löytyy luonnollisesti hyviä kumppaneita. Tosin tämän alan yhteistyö taidekasvatuksen osastolla on jo jonkin verran toteutunutkin.

Kaikkineen monien uusien luovien alojen kasvu voidaan nähdä olevan vahvassa kasvussa⁵². Paitsi että ne kasvavat aivan omina toimialoinaan, on niiden osuus muiden toimialojen sisäisestä arvomuodostuksesta lisääntynyt jatkuvasti. Luovista aloista⁵³ ja luovan toiminnan (uusista) yhdistelmistä odotetaan myös kipeästi kaivattuja uusia innovaatioita⁵⁴ sekä yhteiskunnallistaloudellisia menestystekijöitä⁵⁵. Viime vuosina on voimistuen korostettu tuote- ja prosessi-

52 Vaurauden perusta on nykymuotoisessa talousjärjestelmässä yhä selvemmin intellektuaalisessa, kulttuuriperustaisessa symbolisessa omaisuudessa. Professori, tulevaisuudentutkija Markku Wilenius esittää teoksessaan Luovaan talouteen. Kulttuuriosaaminen tulevaisuuden voimavarana seuraavaa: ”Olemme siirtymässä talouteen, jonka keskeisenä moottorina on kulttuuriosaaminen ja siitä kumpuava inhimillinen ja organisatorinen luovuus. Kulttuuriosaamista ovat kaikki ne inhimilliset kyvyt ja organisatoriset tekijät, jotka edesauttavat kulttuurisen pääoman hyödyntämistä ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ja tuotannollisessa toiminnassa. Kun halutaan edistää suomalaista luovuutta ja innovatiivisuutta, on pohdittava, minkälaisesta kulttuuriosaamisesta luovuus ja innovaatio voivat syntyä.”

53 Kauppa- ja teollisuusministeriön Luovien alojen yrittäjyyden kehittämisstrategiassa 2015, toteaa luoviin aloihin kuuluvan: arkkitehtipalvelut, elokuva- ja videotuotanto, elämyspohjainen oppiminen, esittävät taiteet (teatteri, musiikki), huvipuistot ja lelut, kirjastot ja museot sekä kulttuuriperintö, kuvataide ja valokuvaus, kustannusala ja kirjallisuus, markkinointi ja mainonta, matkailu, muoti, muotoilu, ohjelmistotuotanto, radio- ja tv-toiminta, ruoka, taide- ja antiikkimarkkinat, taidekoulu ja peliteollisuus.

54 Käsitteellä innovaatio, aivan kuin käsitteellä luovuus, on monia määritelmiä. Ståhle ja Grönroos teoksessaan *Knowledge Management – Tietopääoma yrityksen kilpailutekijänä*. 1999 määrittelevät innovaation tuotteeseen, palveluun tai muuhun toimintaan liittyväksi uudistukseksi, jolla on arvoa kilpailutilanteessa. Heidän mielestä innovaatio on siis enemmän kuin ajatustason ilmiö. Siihen sisältyy käytännön toimintaa. Tyypillinen innovaatio on uudenlainen tuote, palvelu, toimintamalli, organisointitapa tai strateginen lähestymistapa.

55 Suomen opetusministeriön asiakirjassa Kolme puheenvuoroa luovuuden edistämisestä 2005, 67-68. todetaan muun muassa seuraavaa: Kun luovuus on uusien merkitysten tuottamista ja asioiden yhdistelyä uudella tavalla, luova tuotanto on kulttuuristen merkitysten vaihdantaa, joka tapahtuu luovan tuotteen muodossa. Tuotteen tai konseptin merkitys on vasta nousemassa kulttuuria koskevan keskustelun ytimeen. Luovassa tuotannossa merkitystenvaihto on ensisijaista suhteessa fyysiseen tuotteeseen. Merkitystensiivinen tuotanto ja luovat toimialat ovat nousemassa kansainvälisesti merkittäviksi kilpailutekijöiksi. Tulevaisuudessa yhä suurempi osa tuotannosta on aineetonta. Tekijänoikeudet muodostavat luovan talouden rakenteen selkärangan. Palveluiden ja tuotteiden kulttuuriset ominaisuudet nousevat kulutuksessa ensisijaisiksi. Esimerkiksi muotoilu on osuvasti kuvattu yhteisön kulttuuriseksi iloksi. Parhaimmillaan esteettinen ja

innovaatioiden ohella sosiaalisten innovaatioiden merkitystä. Uskon, että tulevaisuudessa palveluinnovaatioiden kehittäminen, samoin kuin palvelumuotoilu, tulee olemaan merkittävää. Itse näen tämän haasteena johon taidekasvatuksen tulisi vahvasti panostaa.

Mielestäni näihin uusiin ammattialoihin on vahvasti liitoksissa taidekasvatuksen perinteiset osaamisalueet kuten symboli- ja merkkijärjestelmien lukutaidon hyödyntäminen ja estetiikka. Näen, että tulevaisuudessa "sanat tulevat kuvallistumaan", koska koko kirjoitettu kulttuuri menettää itsestäänselvyyttään. Jo nyt voimme huomata miten nykyisessä tietoyhteiskunnassa painottuu virtuaalisten ympäristöjen multimodaaliset⁵⁶ viestit, eri aistien kautta välittyvä tieto ja esimerkiksi pelien asema tulee kasvamaan⁵⁷. Kun pohdin, mitkä ovat ne tiedot ja taidot joita olisin itse taidekasvatuksen opiskelujeni myötä toivonut saavani vahvempina, totesin kuinka taideaineista; taidehistoriasta, kuva-analyysistä, kuvallisesta tuottamisesta jne koen saaneeni varsin laaja-alaista opetusta. Mutta se mitä jän kaipaamaan, on näiden opittujen asioiden soveltava käyttö. Oivallus kuinka kaikkea oppimaani voisi pienellä näkökulman vaihdoksella käyttää toisin: uusissa työskentelykonteksteissa, uudenlaisten asiakasryhmien kanssa, toisenlaisissa työtehtävissä. Niinpä näkisin, että muun muassa sellaiset aineet kuin tuotteistaminen, projektinhallinta, yrittäjyys, konseptisuunnittelu sekä johtaminen, organisaationkehittäminen ja tiimityö tulisi olla sisällytettyinä tulevaan opetustarjontaan. Tämän tyyppiset aineet voivat ohjata opiskelijaa huomaamaan omien taideosaamis- ja vahvuusalueiden uudenlaisia, joustavia ja monipuolisia käyttömahdollisuuksia.

Miettiessäni tulevaisuuden taidekasvatuksen opintojen rakenteellista runkoa, näen hyvänä mallina sen että aloittava opiskelija ohjataan opintonsa aluksi sisälle taiteen maailmaan. Tämä tapahtuu tarjoamalla hänelle vahvaa taideorientaatiota niin teoria- kuin käytännön taideaineissa. Toisena ja erityisesti kolmantena opiskeluvuotena katsoisin, että opiskelijalla tulisi olla mahdollisuus, kiinnostuksensa ja harjoittelunsa innoittamana ottaa omien intressiensä pohjalta "erikoistumisopintoja". Nämä opinnot ohjaisivat parhaimmillaan hänen kandidaatintyönsä aihevalintaa ja näin opiskelijan ammatillinen osaaminen pääsisi vahvistumaan. Maisterinopinnoissa näkisin saman rakenteellisen "mallin" toistuvan, mutta niin että sekä taideaineissa kuin omaan erityisosaamiseensa liittyvissä aineissa opiskelijan tietämys syvenisi kohti asiantuntijamaista osaamista ja työskentelyä.

Opiskelijan opintojen tukemiseen katson, varsinkin tällaisessa uusien käytänteiden rakentamisen vaiheessa, opiskelijoiden tarvitsevan aiempaa enemmän henkilökohtaista kannustusta ja ohjausta. En kuitenkaan näe osaston opettajien, jo oman työvääränsä, mutta myöskään oman osaamisensa puitteissa, olevan tähän ainoita osajia, vaan asiantuntijuutta tulee hakea esimerkiksi yrityselämästä. Siksi ehdotan taidekasvatuksen osastolle kattavien työelämäyhteyksien luomista. Tosin en usko tämän tapahtuvan minkään muun, opetus- tai vastaavan työn sivutuotteena, vaan se tarvitsee todennäköisesti henkilön joka on erikoistunut yksinomaan tämänkaltaisen yhteistyöverkoston rakentamiseen ja koordinointiin. Tämän lisäksi ehdottaisin harjoittelu- tai muihin vastaaviin opiskeluun liittyviin pysyviin rakenteisiin nivoutuvan mentorointijärjestelmän⁵⁸ luomista. Mielestäni työelämäyhteyksiin "satsattu" panos tulee nähdä kaksisuuntaisena. Samalla kun eri ammattialojen kentillä toimivat ammattilaiset toteavat taidekasvatuksen osaamispotentiaalin ja löytävät opiskelijat mahdollisina tulevina työntekijöinä, he antavat omaa ammatillista osaamistaan ja ajan hermolla olevaa työelämän tietoa ja taitoa opiskelijoille, opetushenkilökunnalle ja alan tutkimuksen parissa työskenteleville. Siten taidekasvatus alana kykenee laajentamaan työkenttäänsä ja vahvistamaan omaa yhteiskunnallista verkostoaan⁵⁹.

Ehkä olen hiukan ankara ajatuksineni, mutta tällä hetkellä näyttää taidekasvatuksen kehittyminen kilpistyvän

funktionaalinen suunnittelu läpäisee kaiken tuotannon. Kulttuuristen merkitysten lisääminen tuotteeseen nostaa myös eniten lopputuotteen arvoa. Kulttuuriset arvot eivät kuitenkaan ole ensisijaisesti taloudellisia, vaan ne liittyvät ihmisen ja yhteisön identiteettityöhön, elämän laatuun, elämän merkityksellisytyteen ja yhteisölliseen vuorovaikutukseen.

56 Multimodaalisuus viittaa monimuotoiseen todellisuuteen, joka aukeaa monien eri aistien välityksellä; katselemalla, kuuntelemalla ja lukemalla.

57 Kallio, Minna. 2005. 146-147

58 Tässä mentoroinnilla tarkoitan sellaista ohjausta ja tukea, jota työelämässä toimiva henkilö oman ammatillisen kokemukseensa pohjalta opiskelijalle tarjoaa. Mentoroinnin näen kehittävänä ja tavoitteellisenä toimintana jossa tähdätään opiskelijan asiantuntijuuden kehittämiseen. Siinä tuetaan opiskelijaa urasuunnittelua, työelämä tietojen hankkimista ja verkostoitumista. Mentor tarkoittaa "työkumia", opettajaa, mestaria, valmentajaa, sparraajaa tai ystävää. Mentorille keskustelut opiskelijan kanssa tarjoavat keinon ylläpitää kontaktia alan tieteelliseen- ja koulutukselliseen kontekstiin. Opiskelijaa kutsutaan aktoriksi eli mentoroitavaksi.

59 Verkostot ovat tämän uuden aikakauden sosiaalisen organisoitumisen muoto, kulttuuriosaaminen sen merkittävin osaamisen laji ja luovuus sen liikevoima. Verkostoyhteiskunnassa osaaminen on monessa suhteessa toisentyypistä kuin teollisessa yhteiskunnassa. Sen ytimessä ovat ihmisten johtaminen ja luottamuksen rakentamisen kyvyt. Se perustuu entistä enemmän olemassa olevien ratkaisujen kyseenalaistamiseen ja uusien innovaatioiden luomiseen. Verkostoyhteiskunnassa menestymisen ehto on se, että osaa vetää oikeat johtopäätökset niistä kehityksen megatrendeistä, jotka keskeisimmin vaikuttavat yhteiskunnan rakenteeseen ja toimintatapaan. Ne osoittavat, että talouden kasvu perustuu yhä enemmän

aineettomiin tuotteisiin ja että luonnonvarojen kuluttamista hillittäessä siirrytään yhä enemmän aineettomien ja inhimillisten voimavarojen kulutukseen. Tutkimusraportti 190. 2007. 163

alan näköalattomuuteen. Jos me, alan toimijat, emme pysty itse määrittelemään keitä ja mitä me haluamme tulevaisuudessa olla, niin kuka tämän työn tekee? Ja millaiselta arvopohjalta nämä päätökset syntyvät? Itse uskon proaktiiviseen tekemiseen jossa "itse tehdään ja testataan uusia leikkikenttiä". Mukaan tulisi aina ottaa myös hengetön haaveilijan – sattuma⁶⁰, se muistuttaa meitä luovuuden olemuksesta.

Lopuksi haluan kertoa omasta henkilökohtaisesta haaveestani. Toiveenani on, että käsite harmaa kuutio eläisi pian elinkaarensa päätökseen ja poistuisi tarpeettomana. Silloin olisi raja erilaisten taidekasvatuksellisten "maailmojen" väliltä poistunut ja niistä olisi muodostunut yhtä ja samaa visuaalisen alan asiantuntijuuden työkenttää. Valitettavasti käsite harmaa kuutio ja se muu, ulkopuolella oleva, on kuitenkin vielä tarpeen. Vastakohtaisuudessaan ne näyttävät jotain oleellista tämän päivän ja huomisen taidekasvatuksesta.

*Niin tai näin, Vasari enempää kuin
Hegelkään
ei kuitenkaan väittänyt,
että taide (kasvatus) olisi pysähtynyt.
Kysymys on pikemminkin siitä,
miten jatkuvasti eteneminen huipulta
toiselle
voi ottaa huomioon sen toiseikan,
että se on tullut päätökseensä.*

Kirjallisuus

- Becker, Howard S. *Art Worlds*. 1982, University of California Press.
- Berleant, Arnold. 1995. *Mitä on Ympäristöestetikka* teoksessa: Haapala, Arto. Honkanen, Martti & Rantala, Veikko (toim.), *Ympäristö, arkkitehtuuri, estetiikka*. Yliopistopaino, Helsinki.
- von Bonsdorff, Pauline. 2000. *Taiteen vapaus ja kritiikin rajat. Kulttuurin merkitys hyvinvoinnille ja yhteiskunnalliselle kehitykselle. Kulttuuri on oma tasavalta*. Forum Artis Ry: 50-vuotisjuhlakirja. Kustannusosakeyhtiö Muoto. Vammalan kirjapaino Oy. Vammala.
- Bohm, David. 1996. *On Dialogue*. London: Routledge.
- Bourdieu, Pierre. 1985. *Sosiologian kysymyksiä*. Suom. J.-P. Roos. Tampere, Vastapaino.
- Carlson, Allen: *Ympäristöestetikka ja esteettisen kasvatuksen dilemma*, teoksessa *Alligaattorin hymy*. Ympäristöestetiikan uusi aalto, toim. Y. Sepänmaa.
- Danto, Arthur C. 1981. *The Transfiguration of the Commonplace*. Harvard University. Press, Cambridge.
- Danto, Arthur C. 1991. *Taiteen nykyhetki*. Kustannusosakeyhtiö Taide. Karisto Oy:n kirjapaino. Hämeenlinna.
- Dewey, John. 1999. *Pyrkimys varmuuteen Tutkimus tiedon ja toiminnan subteesta*. Suomentanut Pentti Määttänen. Gaudeamus. Helsinki. Tammer-Paino Tampere.
- Florida, Richard. 2002. *The Rise of the Creative Class. And How It's Transforming Work, Leisure, Community, and Everyday Life*. New York: Basic Books.
- Haapala, Arto. 1990. Synteesi 2-3. Artikkelit: *Taiteen maailmat*. Alkuperäinen teksti Danton 1981 julkaistussa *The Transfiguration of the Commonplace. A Philosophy of Art*. Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts; London. England.
- Hannula, Mika. 2004. *Nykytaiteen barbaretket Kommunikaatioprosessi valkoisen kuution ulkopuolella*. Kuvataideakatemia. Helsinki. Cosmoprint.
- Hiltunen, Mirja. 2002. *Monikko. Monivertainen kuvataideopettaja korkeakoulussa*. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja, F 23. Helsinki. Yliopistopaino.
- Hiltunen, Mirja. 2005. *Yhteisön toiminta taiteena – muutos teoksena*.
- Hollo, Juho. 1918. *Mielikuvitus ja sen kasvattaminen I osa*. WSOY.
- Huizinga, Johan. **Homo Ludens. 1938. Leikkivä ihminen. Yritys kulttuurin leikkiaineiksen määrittelemiseksi**. WSOY. 1984.
- Kiljunen, Satu. 2001. *Taideellinen tutkimus*. Teoksessa: *Taideellinen tutkimus*. Kiljunen, Satu & Hannula, Mika. (toim.) Kuvataideakatemia. Helsinki. Cosmoprint.

60 Tämän päivä strategisen suunnittelun, johtamisen ja innovaatioala kirjallisuudessa käytetään termiä "serendipisyys" tai "serendipiteetti" (serendipity) joka tarkoittaa satunnaista, ei-suunniteltua kohtaamista joka voi johtaa aiottua parempaan lopputulokseen. Kysymyksessä on siis eräänlainen onnekas sattuma, hedelmällinen vahinko tai positiivinen yhteentörmäys. Filosofi Friedrich Nietzsche (1844–1900) kirjoitti samasta aiheesta: "Ei se, että näkee ensi kertaa jotain uutta, vaan että näkee vanhan, kaikille tutun, kaikkien näkemän ja laiminlyömän kuin uutena, on oikeastaan tunnusomaista originellille päälle. Ensimmäinen keksijä on yleensä aivan tavallinen hengetön haaveilija – sattuma".

61 Hiukan Arthur C. Danto'n tekstiä muunnellen. Danto. 1991.

- Kuhn, Thomas. 1994. *Tieteellisten vallankumousten rakenne*. Juva: Art House.
- Naukkarinen, Ossi. 2000. *Joutomaalta keskikaupungille – miten esteettisyys sopeutuu arkeen?* Teoksessa Haapala, Arto ja Nummi, Jyrki. (toim.) *Aistesis ja Poiesis kirjoituksia estetikasta ja kirjallisuudesta*. Helsingin yliopisto. Hakapaino.
- Naukkarinen, Ossi. 2005. *Taiteistuminen*. Levanto, Y., Naukkarinen, O., Vihma, S. Taideteollinen korkeakoulu B 79. F.G. Lönnberg. Helsinki.
- Räsänen, Marjo. 2006. C6. *Taidetta tulisi arvostaa myös tiedonhankinnan keinona*. Artikkel: Helsingin Sanomat 30.4. 2006. C6.
- Salminen, Antero. 2005. *Pääjalkainen*. Kuva ja havainto. (toim.) Inkeri Koskinen. Hollola: Salpausselän kirjapaino.
- Stähle, Pirjo ja Grönroos, Mauri. 1999. *Knowledge Management – Tietopääoma yrityksen kilpailutekijänä*. Helsinki. WSOY.
- Toskala, Antero. 2000. *Itsetuntemus ja johtajuus II. Järjen ja tunteen vuoropuhelua*. ODECO. Porraspaino Oy. Jyväskylä.
- Uusikylä, Kari. 2002. *Isät meidän* Luovaksi lahjakkuudeksi kasvaminen. PS-kustannus. Juva.
- Vuorinen, Jyri. 1993. *Estetiikan klassikoita*. Juva. WSOY.
- Welsch, Wolfgang. 1991. *Estetiikan ajankohtauus*. Suomentos Vesa Raiskila. Tiede & Edistys. 3/91.
- Wilenius, Markku. 2004. *Luovaan talouteen. Kulttuuriosaaminen tulevaisuuden voimavarana*. 2. painos. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Nettilähteet:

- Bardy, Marjatta. 2006. *Ruumis, mieli ja benki*. Ars –06 Seminaari.
http://www.kiasma.fi/uploads/media/ARS_06_seminaari_yhteenvedo.pdf (27.01.2007)
- Husa, Sari. 1995. *Foucaultlainen metodi*. Filosofinen n&n aikakauslehti 3/95.
http://www.netn.fi/395/netn_395_husa.html (15.10.2006)
- Jalava, Marja. 2000. Artikkel: Heideggerin teoksesta *Oleminen ja aika*.
<http://www.helsinki.fi/hum/hist/yhd/julk/arviot/heidegge.html> (26.11.2006)
- Kallio, Minna. 2005. *Ajatus kuvasta, Kuvan merkityksen pohdintaa kasvatuksen kontekstissa*. Väitöskirja.
<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/kay/sovel/vk/kallio/ajatusku.pdf> (13.11.2006)
- Kantonen, Lea. 2005. <http://www.uiah.fi/page.asp?path=1,1456,2180,2793,2953,16911>
 (27.1.2007)
- Karvinen, Heidi. 2004. *Kohti kokonaisvaltaista opetuksen kehittämistä Kuvataide osana eheyttämistä peruskoulun alaluokilla*.
 Väitöskirja. <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/kas/opett/vk/karvinen/kohtikok.pdf>
 (6.12.2005)
- Kauppa- ja teollisuusministeriö. 2015. *Luovien alojen yrittäjyyden kehittämissuunnitelma*.
http://www.tem.fi/files/19795/Luovat_alat.pdf (09.08.2008)
- Manninen, Juha. 1998. *Vanha ja uusi tietehistoria, avain Thomas S. Kubnin ymmärtämiseen*. Tieteessä tapahtuu 2/1998. <http://www.tsv.fi/ttapaht/982/Sisalto.htm> (17.11.2006)
- Opetusministeriön asiakirja. 2005. *Kolme puheenvuorua luovuuden edistämiseksi*. Luovuusstrategian osatyöryhmien raportit. Opetusministeriön julkaisuja 2005:35. Yliopistopaino. (20.02.2007)
- Opetusministeriön laatima. 2003. *Valtionuoston periaatepäätöksen taide- ja taiteilijapolitiikasta*.
http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2003/liitteet/opm_166_opm20.pdf?lang=en (1.11.2006)
- Tutkimusraportti 190. 2007. *Avoin Innovaatio: Läketoiminnan seitinobuet yhteistyörakenteet*. Lappeenrannan teknillinen yliopisto
http://www.lut.fi/fi/kouvola/publications/tech_management_research_reports/Documents/Tutkimusraportti190AvoinInnovaatio-20080523.pdf (2.08.2008)